

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

VLIV RODINY NA DÍTĚ

Vedoucí práce: Dr. Markéta Hanáková
Autor práce: Marie Marečková
Studijní obor: Pedagogika volného času
Forma studia: Prezenční

2008

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím pramenů a literatury, které jsem uvedla v závěru své práce.

Děkuji vedoucí práce Dr. Markétě Hanákové za pomoc s výběrem tématu práce a její ochotu při spolupráci, dále velmi děkuji své konzultantce Mgr. Ivě Žlábkové za cenné rady a metodické vedení při psaní diplomové práce. V neposlední řadě i za její velmi podporující přístup.

OBSAH

Úvod.....	6
1 RODINA	8
1.1 Typy rodin.....	10
1.2 Funkce rodiny	11
1.3 Domov.....	13
1.4 Charakteristiky problémově zatížených rodin	14
2 ÚPLNÁ RODINA.....	16
2.1 Role otce.....	17
2.2 Základní typy otcovských stylů	19
2.2.1 Citliví a milující otcové – dvojníci.....	20
2.2.2 Otcové rovnostářského typu – kamarádi	21
2.2.3 Otcové – machři	23
2.2.4 Otec – psychopat	25
2.2.5 Egocentrický otec	26
2.2.6 Muži otcové a muži synové.....	27
2.3 Role matky	28
2.4 Některé typy mateřských stylů.....	30
2.4.1 Matka – fantom	31
2.4.2 Matka z porcelánu.....	32
2.4.3 Matka – manipulátor	33
2.4.4 Matka – sběratelka trofejí.....	34
2.4.5 Matka – stálý šéf	35
2.4.6 Matka – věčný průvodce	36
3 NEÚPLNÁ RODINA	37
3.1 Ztráta rodičů úmrtím	38
3.1.1 Smutek a truchlení dětí.....	39
3.1.2 Jak pracovat s dítětem po úmrtí jeho rodiče.....	41
3.2 Rozvod rodičů	42
3.2.1 Smluvený rozvod.....	45
3.2.2 Klasický sporný rozvod.....	46
3.3 Péče o dítě v období rozvodu	47
3.3.1 Péče při rozvodu.....	48
3.3.2 Péče po rozvodu	49
3.4 Vliv péče na dítě po rozvodu	51
3.4.1 Výhradní péče otce.....	51
3.4.2 Výhradní péče matky	53
3.5 Dlouhodobé problémy dětí ve výhradní péči.....	55
3.5.1 Sebeúcta	55
3.5.2 Maskulinita.....	56
3.5.3 Intimní vztahy	57
3.5.4 Citové vztahy.....	59
3.5.5 Sebeovládání	61
4 DOPLNĚNÁ RODINA	62
4.1 Matčin nový partner	62

4.2	Otcova nová partnerka	64
4.3	Pravidla v nové rodině	66
4.3.1	Nevlastní dítě ve věku od tří do dvanácti let.....	67
4.3.2	Nevlastní dítě v pubertě	68
5	VÝCHOVA V RODINĚ	70
5.1	Nevhodné typy lásky ve výchově	71
5.1.1	Privlastnění.....	72
5.1.2	Svádění	72
5.1.3	Seberealizace prostřednictvím dítěte.....	73
5.1.4	Záměna rolí	73
5.1	Výchovné postoje rodičů.....	74
5.2.1	Výchova zavrhuující	74
5.2.2	Výchova zanedbávající	75
5.2.3	Výchova rozmazlující	76
5.2.4	Výchova příliš úzkostná a příliš projektivní	77
5.2.5	Výchova s přepjatou snahou o dokonalost dítěte	77
5.2.5	Výchova protekční	78
5.3	Způsob výchovy v rodině – zaměřeno na devět polí	78
5.3.1	Čím je determinován způsob výchovy v rodině.....	79
5.4	Model devíti polí stylu výchovy	80
5.4.1	Charakteristika jednotlivých polí modelu stylů výchovy v rodině	81
	Závěr.....	86
	Seznam literatury	88
	Seznam literatury	88
	Abstrakt	91
	Abstract.....	92

Úvod

Pro tuto diplomovou práci jsem si zvolila téma vliv rodiny na dítě. Jedná se o téma, které je blízké každému z nás. Většina lidí si pod slovem rodina představí svoji rodinu. Někteří tu, ve které vyrostli. Jiní uvidí svou současnou rodinu se svými dětmi, někdo si představí jen nekonkrétní rodiče a děti. Někomu při vzpomínce na rodinu a dětství přejede mráz po zádech a rychle vzpomínky na bolestivé dětství zažene. Někdo jiný by dokázal o svém krásném dětství vyprávět hodiny.

Na každém z nás se naše rodina a výchova, v jejímž duchu nás vychovali naši rodiče, nějakým způsobem podepsala, ať již pozitivně či negativně. Zanechala v nás určité modely chování, představovala nám společenské normy a v neposlední řadě i ukazovala, jak spolu lidé dokáží žít a jak se k sobě chovají.

Někdy mám pocit, že v současné době přebírají výchovu od rodičů média. Děti tráví více času u televize či počítače a ubývá komunikace mezi nimi a okolím, včetně jejich rodičů, kamarádů či vzdálenějších rodinných příslušníků. Jak tedy správně vychovávat a působit na dítě, čemu se vyvarovat, to je jen zlomek otázek, které mě napadly, když jsem si vybrala toto téma.

Při sestavování struktury práce jsem se zprvu zaměřila na rodinu. Rodině jsem věnovala čtyři z pěti kapitol práce. V první kapitole vysvětlím pojem rodina z pohledu několika autorů, kteří se zabývali rodinou a jejím vývojem či působením na okolí. Dále jsem použila základní rozdělení typů rodin a doplnila je funkcemi rodiny. Jednu podkapitulu budu věnovat úvahám na téma domov. Závěrem první kapitoly jsou charakteristiky problémových rodin.

Na první kapitolu navazuje pojem úplné rodiny, kterému je věnována kapitola číslo dvě. Zde se zaměřuji na role rodičů. Nejprve na roli otce a různé otcovské styly. Pro tuto kapitolu se stala stěžejní literaturou kniha Otcové a synové od pana Yablonskyho. Doplnuji ji poznámkami z knih od pana Matějčka Rodiče a děti a hlavně z knihy Dítě a rodina v psychologickém poradenství. Tato kniha provází celou moji práci. Na roli otce navazuje role matky s popisem různých typů matek

a jejich výchovou. Typy matek jsou členěny dle knihy *Prosím Tě, mami*. V obou případech upozorňuji na klady i zápory.

Třetí kapitola nese název *neúplná rodina*. Hlavním tématem jsou dva základní důvody neúplnosti rodiny. Jako první uvádím úmrtí jednoho z rodičů. I zde jsem čerpala z knihy *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Druhou část kapitoly zabírá velké téma dnešní doby – rozvod. Zde jsem využila hlavně knihu *Revoluce v porozvodové péči o děti*. V obou případech se zajímám o vliv nově vzniklé situace na dítě. Snažím se zde popsat i možnosti nápravy. Rozvod jsem rozdělila do tří etap – před rozvodem, při rozvodu a po rozvodu. Ve všech třech etapách se zabývám potřebami a ohrožením dítěte. Porozvodovou péčí jsem doplnila možnostmi dlouhodobých problémů dětí, žijících jen s jedním rodičem.

Čtvrtou kapitolu jsem věnovala *doplněné rodině*. Ta vzniká příchodem nového partnera do současného rodinného prostředí. Nový člověk v životě dítěte jej může výrazně ovlivnit. Záleží na přístupu nového páru k dětem jednoho i druhého. Opět zde popisují možná rizika soužití s cizím člověkem a způsob, jakým působí na dítě. Zmiňuji zde i vznik nové rodiny a nutnost pravidel v nově vzniklé rodině.

Pátá kapitola je věnována *výchově a projevu lásky v rodině*. Na začátku jsem vymezila nevhodné typy rodičovské lásky, dle knihy *Potřebuji tvoji lásku*. Druhou částí poslední kapitoly jsou popisy výchovných postojů rodičů. Popisují zde pět nejčastějších výchovných postojů. Dále zde popisují model devíti polí stylů výchovy.

Cílem mé práce je obecné zmapování problematiky vlivu rodiny na dítě. Každá kapitola přináší mnoho možností přístupů rodičů k dětem, klady i zápory jejich výchovného působení na dítě.

Základní literaturou pro mou práci se staly knihy od pana Matějčka *Rodiče a děti*, *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*, *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Další stěžejní literaturou pro mou práci jsou knihy od pana Roggese *Výchova dětí krok za krokem*, *Děti potřebují hranice*, velmi zajímavá kniha od pana Yablonského zaměřená na vztah otců a synů. Četba mnohých dalších knih mi pomohla nejen při tvorbě mé diplomové práce, ale i v osobním rozhledu v dané problematice.

1 RODINA

Jedním z nejzákladnějších prostředí pro vývoj jedince a jeho osobnosti je bezesporu rodina. Ta je pro lidského jedince prvním přirozeným společenským prostředím, do kterého vstupuje na začátku svého života. Provází jej nebo se ho alespoň dotýká ve všech fázích jeho života. V rodině si dítě osvojuje hodnoty, chování a tradice předávané z generace na generaci. Současně je rodina jednou z největších nositelek hodnot lidské společnosti a významným zprostředkovatelem kulturních vlivů.¹ V ní se formují první sociální zkušenosti dítěte na základě vztahů mezi členy rodiny, hlavně ve vztahu k matce.

Rodinu tedy můžeme definovat jako malou, primární sociální skupinu, tvořenou jedinci, kteří jsou spojeni pokrevními, manželskými nebo adoptivními vztahy, žijící ve společné domácnosti. Její členové plní společensky určené a uznávané role vyplývající ze soužití. Dále závisí na souhrnu funkcí, jež podmiňují existenci tohoto společenství. Dávají mu vlastní význam ve vztahu k jedincům i k celé společnosti.²

Rodina tedy představuje biosociální systém, který neustále hledá a nachází své místo ve společnosti. Přitom je tento společenství znovu a znovu ovlivňován a formován. Funguje v plném rozsahu a má své opodstatnění jen tehdy, když uspokojuje potřeby a požadavky každého jejího člena, které jsou na ni jím a zároveň společností kladeny. Aby rodina dostála všem těmto náročným požadavkům a dala smysl své existenci, musí plnit aspoň ty základní úlohy a funkce, které zabezpečují život člověka ve společnosti ve všech etapách jeho existence.³

„Rodina je zajisté nejstarší lidskou společenskou institucí. Vznikla kdysi v pradávných dobách, kdy se člověk ještě moc málo podobal tomu, jak se známe dnes. A vznikla nejen z přirozeného pudu pohlavního, jenž vede k plození a rozmnožování daného živočišného druhu (k tomu ostatně není třeba rodiny), ale

---

¹ Srov. KLAPILOVÁ, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*, s. 27.

² Srov. Tamtéž, s. 29.

³ Srov. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*, s. 36.

především z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat, připravovat pro život. Člověk byl v těch dobách mezi ostatními velkými živočichy velmi nedokonalým tvorem a jeho mládě přicházelo na svět málo připravené. Pečovat o ně a chránit je v úzkém intimním společenství ženy a muže a případně dalších blízkých lidí byla prostě životní nutnost, základní podmínka pro jeho přežití.“⁴

„Rodinou je dnes chápána sociální skupina vzniklá na základě uzavření manželství, přímého pokrevního příbuzenství, případně vztahu adopce. Její členové spolu obvykle žijí ve společné domácnosti, spolupracují spolu podle společensky určené, uznané dělby rolí, přičemž vztahy uvnitř rodiny jsou neformální a výrazně založené na emocionalitě, uznané dělby rolí.“⁵

„Rodina je zároveň místem primární prevence téměř veškeré sociální patologie.“⁶

„... rodina je ústřední institucí společnosti, kterou nelze nahradit nebo příliš pozměnit bez katastrofálních důsledků.“⁷ Můžeme se ztotožnit i s názorem, že „člověk prý vynalezl rodinu, když zjistil, že nikomu se nedá věřit. Je to už velmi dávno, ale od té doby nikdo nic lepšího nevymyslel ani postmoderní doba ne. Rodina je ideální krabičkou poslední záchrany, když přijdou těžké časy.“⁸

Rodina tedy patří mezi nejdůležitější zprostředkovatele socializace, hlavně jejím prostřednictvím se v jedinci znovu vytvářejí kulturní vzory.⁹

Ze začátku jsem ocitovala několik autorů, kteří se problematikou rodiny a výchovy zabývají nebo zabývali téměř celý život. Zprvu nám může rodina přijít jako něco jasného a běžného, při zamyšlení však objevíme různost úhlů pohledů a možnost mnoha definic. Může nám zprostředkovat v dnešní uspěchané době místo, kde si můžeme odpočinout, relaxovat, bez obav projevat své pocity,... Nejen díky tomu můžeme považovat rodinu za něco nenahraditelného a svým způsobem i posvátného.

---

⁴ MATĚJČEK, Z.: *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, s. 15.

⁵ KASÍKOVÁ, H.: *Pedagogické otázky současnosti*, s. 8.

⁶ KOVAŘÍK, J., ŠMOLKA, P.: *Současná rodina*, s. 39.

⁷ TUČEK, M. A KOL.: *Česká rodina v transformaci – Stratifikace, dělba rolí a hodnotová orientace*, s. 76.

⁸ MOŽNÝ, I.: *Česká společnost*, s. 25.

⁹ Srov. LASCH, CH. *Geborgenheit*, s. 21.

1.1 Typy rodin

Během života se setkáváme s více typů rodin. Od rodiny, do které jsme se narodili až po tu, kterou sami tvoříme. Pro lepší orientaci uvádím základní rozdělení typu rodiny.

Náš život začíná v **rodině orientační**, ta je rodinou do, které se rodíme. Zde většinou trávíme své dětství, procházíme socializačním procesem. Učíme se chápat rodinu a přijímáme nejen její normy, ale i normy společnosti. V orientační rodině získáme základní úhel pohledu na soužití dvou i více lidí pohromadě. Získáváme zde i představy o naší budoucí rodině.

Naši budoucí rodinou je **rodina prokreační**, do které jsme přešli z rodiny orientační a založili ji sami. Zde využíváme a praktikujeme zkušenosti a hodnoty získané v původní rodině. Získáváme v ní prostor pro výchovu svých dětí. Můžeme se tak vyhnout chybám, které se projevíly při naší výchově.

Nejrozšířenějším typem rodiny dnešní společnosti je **rodina nukleární**. Jedná se o prazákladní typ rodiny naší společnosti, tvořenou otcem, matkou a jejich dětmi. V ní probíhají veškeré základní funkce rodiny. Může zahrnovat rodinu orientační i prokreační, záleží na tom, v jakém vývojovém období se jedinec právě nachází.¹⁰

Typ rodiny, který dnes vidáme zřídka je **rodina rozšířená**. Ta byla nejrozšířenější až do 19.století, kdy byla rodina brána jako výrobní jednotka. Postupem času byl tento model vytlačen a společnost začala preferovat rodinu nukleární. I přesto se dnes můžeme ještě setkat s klasickou rozšířenou rodinou, složenou z rodičů, prarodičů a dětí. Nejčastějším soužitím rozšířené rodiny bývá společné bydlení prarodičů jednoho z rodičů a dětí. Často k tomuto soužití dochází na vesnicích nebo při obydlí dvougeneračních domků. Výjimečně společně žijí i jiní pokrevní příbuzní.

Během lidského života dochází k nečekaným změnám, některé z nich mohou vést k dalšímu typu rodiny, tou je **rodina doplněná**. Ta vzniká příchodem nového otce nebo matky. V případě, kdy jeden z biologických rodičů zemřel nebo se

---

¹⁰ Srov. VANĚK, A. *Příznaky krize manželské rodiny*, s. 88.

rodiče rozvedli a biologický rodič přivádí do rodinného prostředí nového partnera nebo partnerku. Často si nový partner přivádí do nově vznikající rodiny i své děti. Případným novým sňatkem získává dítě nevlastní matku - macechu nebo nevlastního otce - otčíma.

Poslední typ rodiny, který v této kapitole uvedu je **rodina náhradní**. V jejím případě mluvíme o rodině, která se rozhodla si dítě adoptovat nebo si jej vzít do pěstounské péče. Adopce nebo pěstounská péče bývá možným řešením pro manželské páry, které z různých, většinou však fyziologických důvodů, nemohou mít vlastní děti. Můžeme se setkat i s rodinami, kde manželé mají jak své vlastní děti tak i děti osvojené.

K nejrozšířenějšímu dělení typu rodin patří **rodina úplná**, kde se o děti starají oba rodiče. Pod tento termín mohou spadat i typy rodin výše zmíněné. Druhým pojmem je **rodina neúplná**, kde jeden z rodičů chybí. Důvodem může být úmrtí nebo rozvod.¹¹

1.2 Funkce rodiny

K hlavním úkolům rodiny patří uspokojování základních potřeb dítěte, které se dají rozdělit do několika funkcí rodiny.

K základním funkcím rodiny patří **biologicko - reprodukční funkce**. Pokud by většina rodin neplnila tuto funkci, došlo by bezpochyby k rapidnímu poklesu obyvatelstva. Podstata této funkce spočívá v plození potomků. Ta se může jistě uplatnit i mimo manželství, ale právě v rodině získává plný význam.¹²

Jako druhou uvádím **emocionální funkci**, tu považujeme za nezastupitelnou pro vývoj jedince. Každý člen rodiny (matka, otec, sourozenci, prarodiče, ...) si vzájemně poskytují citové zázemí. Naplňují potřebu jistoty, lásky, bezpečí

---

¹¹ Rozdělením typu rodin, se zabývá více autorů, většinou se liší pouze pojmenováním různých typů rodin. (Srov. KLAPILOVÁ, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*, s. 27- 28. nebo PŘADKA, M., KNOTOVÁ, D. aj. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*, s. 27.)

¹² Srov. KLAPILOVÁ, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*, s. 28.

a sounáležitosti. Při selhání této funkce mohou nastat různé neurózy, citové deprivace a poruchy osobnosti.

Za funkci, která navazuje na emocionální funkci rodiny, můžeme považovat **domestikační funkci**. Zde se jedná o pocit domova v pravém slova smyslu. Každý člověk primárně potřebuje vědět, kde je doma, kde se nacházejí jeho „lidé“ a kam patří. S vědomím, že se člověk má kam a hlavně ke komu vracet. Ví, že zde nalezne porozumění a podporu. Dokáže se lépe potýkat s okolním světem. Bývá vyrovnanější a klidnější. Domestikační a emocionální funkce hrají významnou roli v prostředí a atmosféře rodiny.

S další funkcí opustíme pomyslný svět duchovních potřeb člověka a dostáváme se k zabezpečení hmotné existence dítěte. Jedná se o **ekonomickou funkci**. Jde, jak už jsem nastínila o funkci materiálního zabezpečení všech členů rodiny. Ekonomická situace rodiny ovlivňuje rodinné prostředí, včetně výchovy a vývoje dítěte, častokrát více než bychom si přáli. Ne vždy jsou děti bohatých rodičů skutečně šťastné.¹³

Další ze základních funkcí rodiny je **výchovná funkce**. Důležitost významu výchovné funkce nemusím zdůrazňovat. Jak již bylo zmíněno v definicích rodiny, rodiče mají o dítě nejen pečovat, ale i jej vychovávat. Předávat mu hodnoty společnosti, vést ho k zodpovědnosti za sebe i druhé. Měl by být připraven založit si svou vlastní rodinu a dobře se o ni postarat.

Předposlední funkcí, kterou zmíním ve své práci je **socializační funkce**. Již od narození dítěte, probíhá v rodině první začleňování jedince do společnosti. Nejprve do rodinného kruhu, později do mateřské školky a do školy. V dospělosti se jedná o pracovní prostředí. Člověk je tvorem společenským, proto pro něj představuje dobrá schopnost socializace základní klíč pro vývoj mezilidských vztahů.

Poslední funkci dnes naplňuje jen zlomek rodin, přesto mi přijde důležité na ni upozornit. Jedná se o **náboženskou funkci**. Ta hraje velkou roli ve věřících rodinách, kde patří ke klíčovým funkcím. Rodiče tak předávají dítěti náboženské

---

¹³ Srov. KLAPILOVÁ, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*, s. 28.

hodnoty a zvyklosti. Víra rodičů může jedince zásadně ovlivnit. Přesto se může v dospělosti sám rozhodnout o své víře a stylu svého života.

1.3 Domov

Slova domov nebo doma si většina z nás spojí se vzpomínkami na dětství a vlastní nebo kamarádovu rodinu. Z větší částí bývají tyto vzpomínky pěkné, milé a příjemné se silným emocionálním nábojem. Bohužel mohou být také spojené s hádkami, bitím, ponižováním a strachem o sebe sama nebo někoho jiného. Lidé, kteří neměli šťastné dětství se snaží na vše zlé zapomenout.

Během života může člověk získat více domovů. Nejprve ten, který mu vytvořili jeho rodiče, následně i ten, který připravil pro své děti společně se svým životním partnerem či partnerkou.

„Dnes například víme, že rodičovské postoje se připravují celým předchozím životem, a ne až když tito lidé mají první dítě v náručí. A vše začíná právě zkušeností dítěte s vlastními rodiči, tam doma. Děti, které prožily pěkné dětství a měly pěkný domov, s větší pravděpodobností vytvoří pěkný domov i svým dětem, až přijde jejich čas.“¹⁴

Šťastný domov a pěkné dětství však nezaručují, že se jedinci na sto procent podaří vytvořit stejně krásný domov se stejnými pocity štěstí, jako měl on sám. Máme kolem sebe nesčetně příkladů v podobě rozvodů, kterým se budu věnovat v jedné z následujících kapitol, že nic není předem zaručeno a dáno. Záleží jen na lidech, jak spolu dokáží žít a vytvářet vhodná prostředí pro výchovu dětí a společný láskyplný život. Můžeme tedy jen předpokládat, že je větší naděje a větší pravděpodobnost, že rodiče pocházející ze šťastného rodinného prostředí jednou také připraví šťastné dětství svým dětem. Je na rodičích jak tyto vědomosti, zkušenosti uplatní při vytváření domova pro své blízké.

---

¹⁴ MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, s. 10.

„Domov pro nás znamená místo, kde jsou naši. Jak je to jednoduché a výstižné slovo. Místo, kde jsou naši lidé, ti kdo k nám patří a k nimž patříme my. Místo, kde jsme přijímáni takoví jací jsme. Kde se nemusíme přetvařovat, kde nemusíme nic předstírat, ba dokonce kde ani nesmíme nic takového dělat. To bychom kazili domov sobě i druhým. Z tohoto vědomí, že jsme přijímáni, plyne pak pocit jistoty a bezpečí.“¹⁵

Domov je tedy místem, kam se můžeme vracet z dobrodružných a mnohdy nebezpečných cest ze světa. Jedná se o místo uklidnění a odpočinku, kout světa, jenž si zaslouží nejvyšší úctu a ochranu. Dobrý domov totiž nepatří jenom nám, ale i našim dětem. Dobrý domov má tu moc a naději předávat se z generace na generaci.

1.4 Charakteristiky problémově zatížených rodin

Ne vždy jsou lidé připraveni založit rodinu a tím spojenou i roli rodičovství. Někteří jsou příliš mladí, jiní dávají přednost kariéře. Někdo má tak hrozivé vzpomínky na vlastní dětství a domov, že před rolí rodiče raději uteče. Někdy však přijdou nečekané situace, které dokáží celý lidský život převrátit naruby, pak se může stát, že i vyrovnaní, vyzrálí rodiče nejsou schopni plnit základní funkce rodiny. Na následujících řádcích popíši základní charakter problémově ohrožených rodin.

Prvním příkladem ohrožené rodiny je **nezralá rodina** neboli případ, kdy děti mají děti. Jedná se většinou o mladé lidi, kteří jsou spolu většinou krátkou dobu a neplánovali ještě společně založit rodinu. Jsou to lidé příliš mladí, často ještě nevyzrálí, s nevyřešeným vztahem sami k sobě a nepřipraveni na obtížnou rodičovskou roli.

Druhým ohroženým typem jsou **přetížené rodiny**. V tomto případě se rodiče zdají být zralí, vzdělaní, mají o své dítě zájem, ale přesto neuspokojují určité

---

¹⁵ MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, s. 11.

potřeby dítěte. Důvodem k přetížení rodiny může být narození dalšího dítěte. Občas se stává, že rodiče mají problémy s výchovou jednoho dítěte a narození dalšího potomka celou situaci značně zkomplikuje. Další narušení chodu domácnosti může nastat s příchodem nemoci. Krátkodobé nemoci přežije rodina bez velkých zásadních změn, ale jedná-li se o vážnou nemoc např. onemocní jeden z prarodičů a rodič se rozhodne starat se o svou matku či otce, je tato nová skutečnost značnou zátěží pro současný chod domácnosti. Posledním důvodem ohrožení fungující rodiny je citové strádání. K němu dochází v případě úmrtí jednoho z rodičů nebo jiného velmi blízkého člena rodiny. V tomto čase prožívá celá rodina pocit prázdnoty, někdy i zoufalství a nejistoty, vše je spojené s hlubokým zármutkem. Často pak dospělí, zaslepení vlastní bolestí nedokáží být tak pozorní ke svým dětem. Podobné pocity mohou nastat i v případě rozvodu. Oběma případům se budu podrobněji věnovat v kapitole neúplná rodina.

Další nebezpečí se skrývá v **ambiciózní rodině**. Patří sem dvoukariérové rodiny, kde rodiče nemají čas věnovat se dítěti. Svou pracovní vytíženost pak dětem kompenzují pomocí materiálního zabezpečení, zhýčkaností, přebytky všeho druhu. Neuvědomují si skutečnost, že přízeň a zájem si nelze koupit. V tomto případě bývá náprava velmi problematická, hlavním důvodem je nespolupráce s rodiči, kteří nedokáží uznat špatný způsob svého přístupu k výchově dítěte.

Opakem bývá **perfekcionalistická rodina**, kde je zájem o dítě přehnaný, dítě žije pod soustavným nátlakem. Díky nepřiměřenému očekávání rodičů často dochází k selhání dítěte, po něm následuje trest od rodičů. Dítě se pod takovou výchovou může stát buď přehnaně ambiciózní, bezohledné nebo naopak, kdy na nároky rodičů nestačí, přicházejí psychické problémy a nízké sebevědomí. U těchto dětí hrozí větší nebezpečí šikany.

Ohrožující může být i **rodina liberální a improvizující**. Zde dítě nemá dostatek řádu, chybí mu „styl soužití“. Rodiče vystupují bez výchovných cílů, jsou s dětmi raději přátelé než přirozená rodičovská autorita. Děti trpí přemírou volnosti a neví si s ní rady, neexistují principy, kterých by se mohly chytit. Po průšvihů následuje chvilkový řád, který dlouho nevydrží a rodiče opět rezignují na další výchovu.

Poslední charakteristika patří **rodině odkládající**. Rodiče mají tendence dítě někomu svěřovat a odkládat (prarodičům, tetám, známým, do výchovných zařízení). Je-li to trvalé, může dojít k deprivacnímu syndromu, jaký mívají děti z dětských domovů, děti nemají možnost si vytvořit žádné silné vazby, jsou dezorientované v tom, co je dobré.¹⁶

2 ÚPLNÁ RODINA

„Dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají a je pro ně zcela nepodstatné, zdali tihle „jeho“ lidé na to mají či nemají potvrzení z porodnice.“¹⁷ Pod pojmem úplná rodina si můžeme vybavit i pojem nukleární rodina, jedná se o totožné označení. Mluvíme tedy o domově, ve kterém žijí manželé a jejich děti. Úplná rodina, která plní základní funkce rodiny, je ideálním prostředím pro výchovu potomků. Děti zde vyrůstají v láskyplné péči otce i matky. Mají jedinečnou možnost pozorovat a vnímat rozdíl rolí matky a ženy i otce a muže. Jsou později lépe vybaveni do vlastního samostatného života, včetně utváření jejich nové rodiny.

Rozdíly mezi muži a ženami nejsou, podle současných neurologických výzkumů, dány jen vnějším zjevem a tradiční rozdílnou výchovou dívek a chlapců. Jsou založeny mnohem hlouběji ve strukturách našeho centrálního nervového systému. Mají svůj osobitý vývoj od prenatálního období a směřují k jasnému cíli, což je hotová žena a hotový muž v časně dospělosti. Podíváme-li se kolem sebe, uvědomíme si, že muži a ženy se skutečně vyvíjejí jinak, mají odlišné myšlení, cítí se trochu jinak, rozdílně se u nich projevuje souhra či nesouhra duševních funkcí usídlených v levé a pravé mozkové hemisféře, ... Proto mají rozdílné koníčky, zájmy, podávají rozdílné výkony, díky tomu se z našeho světa nevytrácí krása přinášena v polaritě mužského a ženského světa.¹⁸

---

¹⁶ Srov. KLAPILOVÁ, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*, s. 29.

¹⁷ MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, s. 16.

¹⁸ Srov. Tamtéž, s. 50-51.

„Jedna psychologická studie shrnuje své nálezy v moudré poznání, že „matka vede dítě k člověku a otec k lidem.“¹⁹

2.1 Role otce

Jak víme náš lidský svět je mužský a ženský. Otec se stává pro svého potomka, od chvíle kdy začne vnímat svět kolem sebe, modelem nebo zástupcem jedné poloviny lidského světa. Měl by být dobrým zástupcem mužského světa. Případná ztráta otce – muže, může v rodině znamenat ztrátu základní příležitosti k rozvíjení a kultivaci mužského potenciálu. Tato ztráta zasahuje stejně chlapce i dívky, které ztrácí možnost osvědčovat si ve vzájemné interakci s otcem svou ženskost.²⁰

Kolem třetího roku života dítěte a následně pak i během celého předškolního věku se chování dětí k rodičům, tedy i k otci, výrazně diferencuje. Od otce dítě očekává více aktivity, zábavy a legrace. Otec mluví jinak než matka, má k dítěti jiný vztah, jiným způsobem mu projevuje lásku a péči, jinak ho chová, ukazuje mu jiné věci, něčemu jinému se spolu smějí a o něčem jiném spolu mluví. Dítě tak lépe rozpoznává, co je v rodině životní role mateřská a co otcovská. Dobře ví, co kterému udělá radost, ale i čím je dokáže rozčítit.

Nenašli se psychologické ani biologické důvody, proč by muži – otcové nebyli schopni se přijatelně postarat o malé dítě. Dejme dobrým otcům možnost, jejich přirozené pečovatelské tendence a schopnosti rozvíjet.²¹

Vraťme se na začátek, do období než se dítě narodí. V dnešní době spočívá rozhodnutí o rodičovství díky antikoncepci více na ženách a mužích, jichž se to týká. Proto se většina mužů rozhodne být otcem tehdy, když to považují za žádoucí. V našem přelidněném a složitém světě, by nemělo být otcovství něčím automatickým. „Existují četné důkazy o tom, že většina otců je citově angažovaná už v období mezi početím a porodem. Ve starých filmech bývalo blížící se

---

¹⁹ MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, s. 52.

²⁰ Srov. Tamtéž, s. 50-51.

²¹ Srov. Tamtéž, s. 52.

otcovství zobrazováno mužným hrdinou radostně reagujícím na manželčino tajuplné oznámení. Ve skutečnosti mnozí muži prožívají po takové zprávě tísnivý pocit. Někteří z nich si totiž vzpomenou na vlastní nešťastné dětství, na rivalitu bratrů a sester, jiní dostanou strach ze soupeření s dítětem o přízeň své ženy, pro některé se dítě stává překážkou úniku z nešťastného manželství. Výzkumy se zjistilo, že takoví nejistí muži pociťují v této situaci kruté deprese, ztrácejí chuť k jídlu, v noci nespí a někteří si namlouvají, že jsou nemocní.²²

O budoucím otci může napovědět jeho chování během těhotenství jeho ženy. Podle jednoho starého porodníka můžeme muže rozdělit podle stylu chování do tří skupin:

- 1.) Otec, který své ženě během těhotenství projevuje přiměřenou pozornost, účast a připravuje se s ní na mateřství.
- 2.) Nastávající otec – machr, který je vybaven pudy a citlivostí býka. Žije s přesvědčením, že oplodněním ženy splnil svou povinnost. Další následky jsou ryze ženským problémem. O průběh těhotenství se prakticky nezajímá.
- 3.) Třetí typ je pravý opak otce - machra. „Těhotný otec“ se neustále něčeho bojí, stále se snaží o vysvětlení každého nového fyzického symptomu, chce vědět všechno, zajímá se o novinky v oblasti porodnictví.²³

Otcovství může některým mužům nahánět strach, pramenící ze skutečnosti, že žijeme ve složité společnosti, ve které má vykonávat své otcovské poslání. Muž přijímá celoživotní rozsudek stát se otcem bez toho, aniž by mu kdokoli dal návod, co a jak dělat. Není divu, že někteří muži sužováni svým vlastním pocitem nedokonalosti, strachem ze znovuprožívání situací z jejich neradostného dětství, před svými povinnostmi a novou rolí prchají.

Každý muž si vytváří svůj osobní otcovský styl, ten je určován vzájemným dynamickým ovlivňováním následujících činitelů: nadšení pro novou roli otce, postavy vlastního otce jako modelu pro roli, představy o otcovství získané ze sdělovacích prostředků, role v zaměstnání. K dalším činitelům patří sociální, kulturní, ekonomické, třídní a náboženská orientace, typ mužovy osobnosti, jeho

---

²² Srov. YABLONSKY, L. *Otcové a synové*. s. 46.

²³ Tamtéž, s.46.

charakter, temperament (např. jak podléhá stresu, je-li puntičkář, ...), jeho speciální sociometrické struktury a rodinné problémy, orientace a počet starších dětí v rodině (je známo, že mladší děti vyrůstají v jiném klima rodiny než první).²⁴

Rozhodující vliv na styl otce má otisk stylu jeho vlastního otce. Může se tomu muž bránit jak chce, ale tento faktor je vědomě či nevědomě vždy ve hře. Pokud je otisk vlastního otce pozitivního charakteru, máme vyhráno. Muž na svých dětech používá stejný styl výchovy v jakém byl vychován on sám. Bohužel, stejně se projevuje i výchova pod negativním přístupem vlastního otce. Existují určité důkazy, na základě výzkumů, že synové otců, kteří je týrali, byli závislí na drogách či alkoholu, s kriminální minulostí opakují ve výchově a zacházení se svými vlastními dětmi hříchy svých otců. To zvyšuje pravděpodobnost dědičnosti těchto patologických projevů chování. Někteří synové v sobě však najdou sílu a odvahu vzbouřit se proti vzoru svého otce. Stanou se pravým opakem svého otce.

2.2 Základní typy otcovských stylů

Jak jsem se již zmínila otcovský styl ovlivňuje mnoho faktorů. Skoro každý otec si osvojí jeden z následujících otcovských stylů. Jejich charakteristika nám může vystihnout základní typy. S jejich čistou podobou nebo v různé kombinaci se setkáváme u většiny otců.

---

²⁴ Srov. YABLONSKY, L. *Otcové a synové*, s. 47.

2.2.1 Citliví a milující otcové – dvojníci

Jedná se obvykle o otce, který je po citové stránce zdravým člověkem. „Je schopen dávat přednost synovým potřebám před potřebami vlastními. Syna staví do středu vlastního života. To všechno odhaluje intenzitu jeho citlivosti a lásky.“²⁵ Má schopnost stát se synovým dvojníkem, jedná se i o schopnost otce vnímat v synově raném věku jeho city jako své vlastní. V pozdějším věku je schopen být připraven v případě nutnosti zasáhnout s porozuměním. Díky vzájemnému porozumění dokáže se svým synem i dcerou prožívat radost, smutek i bolest. Jedná se o způsob lásky, který vyžaduje notnou dávku intenzivní empatie (schopnost převzít na sebe roli dítěte v citově závažných situacích).

Tento typ otce se svým potomkem počítá ve svém vlastním životním plánu. Dokonce při narození potomka občas propadá poetickým a lyrickým náladám. Narození dítěte vnímá skoro jako naplnění celého života nebo alespoň jeho jedné části.

Vztah milujícího otce, který dokáže své pocity projevat, poukazuje na postoj, který prospívá nejen otci, ale i synovi. Z velké části všech případů vytváří toto citové pouto vztah vzájemné lásky a účasti. I přes převládající pozitivní charakteristiku citlivého a milujícího typu otce, je nutné varování. Láskou se totiž nedá získat vždy vše.

Otec, i když milující, nebývá jediným kdo má na dítě vliv. Na dítě má vliv i matka, sourozenci, vrstevníci i prostředí, ve kterém se pohybuje. To vše může narušit hladký průběh socializace, který si otec pro své dítě plánuje. Samozřejmě může mnohým problémům zabránit, některé i vyřešit. Nemůže však vždy zabránit všem záporným vlivům.

Často můžeme vidět otce ze všech sil se snažících své dítě ochránit. Přitom si nevšímají a asi si ani neuvědomují, jak své dítě poutají nitkami závislosti na nich. Velký problém nastává, když se otec přehnaně ztotožňuje se svým synem, přehání své projevy lásky a soucitu. Podvědomě znemožňuje potomkovi prožít si

---

²⁵ YABLONSK, L. *Otcové a synové*, s. 62.

neúspěch a zklamání, který je pro zdravý vývoj osobnosti dítěte nezbytně důležitý.

Pro tento typ otců je skoro nemyslitelné přiznat si neúspěch svého syna. Tento neúspěch není jen neúspěchem dítěte, ale také neúspěchem otce – což bývá kamenem úrazu. Proto se často uchyluje ke lži, kdy syna přesvědčuje o správnosti jednání nebo vzešlé situace, i když sám ví, že opak je pravdou. Syn příliš se ztotožňujícího otce nedostane prostor naučit se efektivně čelit neúspěchům a ztrátám, protože všechny možné šňouchance za něj vychytá jeho otec. V reálném životě, bude tak potomek narážet na jiná pravidla např. nic není zadarmo, musíš prvně něco dokázat, pak dostaneš odměnu. Tato pravidla dítě, které dostalo vždy vše bez vlastního přičinění chápe a přivyká jim velmi těžko.

Dalším rizikem, které přináší negativní působení milujícího otce, je přehnaná snaha syna. Ten svému otci oplácí stejnou láskou. Chce splnit všechny cíle, které mu otec stanovil. Ty bývají často nereálné a syn se všemožně snaží jich dosáhnout. Bohužel se většinou místo velkolepého úspěchu dostaví řada neúspěchů.

„Fanaticky milující otec – dvojník prokazuje přes svou lásku svému synovi medvědí službu. Brání mu v dosažení vlastní identity i v cestě, jak se naučit vyrovnávat se skutečným světem.“²⁶

2.2.2 Otcové rovnostářského typu – kamarádi

V druhém případě otcovských vztahů budeme mluvit o mužích, kteří se svým synům stávají spíše kamarády než otci. Většinou se jim nepodaří zaujmout řádný status otců. Brání jim v tom představa, že by někdy v životě měli být někomu nadřazení. Schopnost ovládnutí jiných, včetně jejich dětí, se jim přičí. Tím je poznamenána i jejich citová stránka, ve svém jádru jsou celý život permanentními

---

²⁶ YABLONSKY, L. *Otcové a synové*, s. 64.

děťmi. Nikdy se jim nepodaří dosáhnout takového stupně vývoje, který by jim umožnil stát se skutečnými rodiči.

Syn rovnostářského typu otce většinou vyrůstá v rodině, v které dominuje role matky – ženy. Tímto mužům je vlastní přijímat představy, rozhodnutí a příkazy svých manželek. Proto bývají svými dětmi vnímáni jako vykonavatelé vůle matky. Otec – kamarád dokáže svého syna milovat stejně jako svého bratra. Díky svému zacházení s potomkem jako rovný s rovným, mu nedokáže zajistit ani nabídnout potřebnou autoritu. Potomek tohoto otce postrádá správný otcovský model, který by si mohl a chtěl vzít za vlastní a praktikovat ho ve své dospělosti. Syn se často setkává se situací, kdy ho otec podvědomě staví do role otce, hlavně v případech, kdy se mu svěřuje se svými problémy. Neuvědomuje si, že svého syna zatěžuje situacemi, které dítě ve svém věku nemůže pochopit, natožpak je vyřešit. Málokdy vidíme otce rovnostářského typu, jak učí svého syna kázni a správnému chování, což způsobuje nejasnost otce v pravidlech a normách chování.

Další nevýhodou stylu tohoto otce je závislost na své ženě. Pro svou partnerku přestává být rovnocenným partnerem, ale naopak se stává jejím dalším dítětem – starším bratrem jejich syna. Vidíme-li otce – kamaráda jak napomíná své dítě na popud své ženy, můžeme vnímat vzájemnou domluvu, která mezi řádky prozrazuje, že špatné chování syna je otci z velké části lhostejné. Svého syna napomíná z důvodu vlastního prospěchu. Ve skutečnosti se chce vyhnout palbě výčitek od své vlastní ženy. Často tedy nabádá své dítě k tomu, aby mlčelo a dělalo co se mu řekne, to vše z výše uvedených důvodů. Otec – kamarád však dokáže často převzít trest za svého syna.

I v tomto rovnostářském otcovském stylu najdeme i pozitivní stránky. Díky svému pojetí otcovské role, ve kterých se stávají kamarády svých synů, bývají dobrými partnery při různých hrách. Jsou to ti otcové, které vidáme s dětmi na hřišti, jak hrají fotbal a další hry se stejným zápalem jako jiné děti. Začne-li se dítě tohoto otce věnovat nějakému sportu či koníčku, může se spolehnout na to, že se jeho otec začne zabývat stejnými zájmy a nevynechá jistě žádný zápas nebo soutěž, kde by mohl své dítě podpořit a v nejlepším případě hrát s ním.

Dle jednoho psychologa, by se tento typ otce dal charakterizovat jako muž, který by byl nejraději rodinným benjamínkem – jedním z matčiných synů, nikoli jejich otcem.²⁷

2.2.3 Otcové – machři

Otec – machr žije s přehnanou představou o významu mužnosti. U tohoto typu otce můžeme z velké části postrádat schopnost soucítícího pohledu na jeho duševní vývoj i na výchovný přístup k jeho dětem. Dítě, hlavně syna vnímá jako prodloužení jeho vlastního já. „Extrémní otec – machr je člověk, jehož osobní mužnost a identita je spjatá s výkony jeho syna. Synovým prostřednictvím tak uspokojuje své egocentrické potřeby.“²⁸

Mezi těmito otci, i když to není pravidlem, najdeme mnoho otců, kteří své děti bijí. Častým projevem možného způsobu týrání bývá brutalita, projevující se na nenápadné slovní úrovni, kterou upřednostňují před fyzickým násilím. Ze své pozice „nadčlověka – nadmuže“ zcela ovládá život svých potomků. Ti během svého dětství nedostanou šanci vybudovat si svou vlastní autonomii, neboť moc jejich otce je všudypřítomná. Dítě od narození žije v otcově stínu pro jeho větší slávu, jeho vlastní já následně zůstává zakrnělé.

„Můj výzkum ukázal, že synové otců – machrů se vyznačují třemi typy osobnosti:

1. syn dokonalá kopie, který se otci naprosto podřídil,
2. syn otevřeně rebelující, jenž reaguje negativně na vše, co chce otec, tedy i na jeho představy o své budoucnosti,
3. syn pasivně – agresivní, který poslouchá všechny příkazy a chová se navenek klidně, ale uvnitř překypuje nenávisťí.“²⁹

V prvním případě dojde ke sloučení ideálů, syn popírá napodobení svého otce, které je v jeho projevu chování, myšlení i volby budoucnosti zřetelné. Potomci

---

²⁷ Srov. YABLONSKY, L. *Otcové a synové*, s. 66.

²⁸ Tamtéž, s. 66.

²⁹ Tamtéž, s. 66.

tohoto typu, se hlásí na stejné školy, mívají stejné problémy s učivem jako jejich otcové, později zastávají stejné nebo velice podobné pracovní pozice. Oba jsou nadměru spokojeni. Otec – machr a syn jsou na stejné rovině.

Chování syna druhého typu se projevuje většinou kolem dvacátého roku věku, kdy dojde k otevřené vzpouře. Potomek se staví do opozice ve všech dostupných oblastech např. společenské, ekonomické, politické. Často opouštějí domov a žijí na vlastní pěst za jakých kolik podmínek, jen aby se dostaly z nadvlády svého otce a dokázali sobě i jemu svou soběstačnost.

V některých případech otcova snažení o nadměrnou synovu mužnost, končí jeho záměr v patové situaci. V případě, že syn nesplní očekávání otce, je tedy menší „machr“ než on, otec bývá zklamán. V opačném případě, kdy se syn prokáže silnějším projevem mužnosti a otce poráží, nese to otec také zle. V obou případech je tedy otec nespokojen.³⁰

Posledním typem chování syna je pasivně – agresivní. Působení otce – machra má z pravidla výrazné negativní následky na další duševní a osobnostní vývoj potomka. Na první pohled uvidíme hodného chlapce, který bez reptání dělá vše, co si jeho otec přeje, mnohdy nám uteče skutečnost o vnitřním napětí a nelibosti dítěte. Otec – machr se snaží udělat ze svého synka pořádného chlapa, často k tomu používá i fyzické tresty. Během času však dosáhne pravého opaku. Vzbudí v dítěti nepřekonatelný strach z autorit. Tím má syn zkomplikovaný život nejen v práci, ale i v osobním a partnerském životě. Během dětství si prostřednictvím otce vsugeruje představu o své neschopnosti, kterou přijímá za vlastní a bojuje s ní po zbytek života. Mnoho dětí těchto otců se stává klienty psychologů, zde se díky různým terapeutickým technikám, snaží odbourat následky výchovy svých otců.

---

³⁰ Srov. YABLONSKY, L. *Otcové a synové*, s. 69-77.

2.2.4 Otec – psychopat

Chceme-li si charakterizovat základní osobnostní rysy otce – psychopata, narazíme na jeho neschopnost projevit jakékoli emoce ve vztazích. Děti těchto otců, můžeme litovat, většina z nich nikdy nepocítí to, jak je má otec rád. Dítě se pod jeho výchovou jen zřídka kdy může cítit jako opravdový člověk. Otce-psychopata najdeme na opačné straně osy než otce – dvojníka.

Tito lidé se většinou vyznačují trvalými charakterovými znaky s neměnným vzorcem chování. V následujících řádcích uvedu některé základní rysy, které se u otců – psychopatů vyskytují buď v čisté podobě nebo v kombinacích. Nejčastěji se setkáme s těmito rysy chování:

1. „Omezené sociální svědomí.
2. Prakticky veškeré styky s lidmi jsou podřízeny jeho egocentrismu. S lidmi účelově manipuluje pro vlastní prospěch.
3. Naprostá neschopnost zřít se okamžitého potěšení ve vlastní prospěch nebo vzdálenějších cílů.
4. Patologické lhaní za účelem dosažení osobních výhod.“³¹

Tento typ člověka dokáže rozeznat mezi dobrem a zlem, avšak při svém jednání tento rozdíl nevnímá a neřídí se jím. S lidmi ve většině případů neumějí jednat, jsou nespolehliví, vznětliví a lehkomyšní. U svých dětí, stejně jako u jiných lidí, nedokáže projevit jakoukoli náklonnost nebo i lítost nad svým chováním, které může způsobit bolest jeho blízkým.

K dosažení svých cílů často využívají i své děti, paradoxně jsou velmi pedantští v dodržování kázně. Vyžadují u svých dětí naprostou poslušnost, hlavně ve věcech, které jim přinášejí prospěch a potěšení. Pocity a život jejich dětí jim bývá naprosto lhostejný.

Děti otců – psychopatů často hledají vzor otce v mužích ve svém okolí. Mají-li štěstí najdou jej v učiteli, trenérovi, strýci či jiném muži vyskytující se v jejich blízkosti.

---

³¹ YABLONSKY, L. *Otcové a synové*, s. 78.

2.2.5 Egocentrický otec

V případě egocentrického otce se trochu dotýkáme i otce – psychopata. Podobně jako on je zaměřen na svou vlastní osobu. V zaměstnání a ve společenském životě se naučil používat lidi jako nástroje k získání vlastního úspěchu. Své chování, které si v práci utvrzuje, nedokáže oddělit od soukromého života, proto vnímá podobně i členy své rodiny. Manželku časem považuje buď za škodlivý nebo v lepším případě za úspěšný objekt k dosažení jeho cílů. V tomto případě se dítě stává překážkou bránící otci vzestupu.

U tohoto typu otce může dojít k zásadnímu konfliktu rolí. Uvědomuje si, že pokud přijme roli otce, ztrácí větší možnost svého vlastního vzestupu. Je nucen dělit čas mezi dítě a práci, což často nese velmi nelibě. Své rozhodnutí si může kdykoli řádně a logicky odůvodnit. Zvolí-li úspěch a práci, vidí výhodu pro potomka v materiálním zabezpečení. Vyhraje-li u něj role otce, vystavuje své dítě riziku, že vyvolá v dítěti pocity viny za znemožněný pokrok v kariéře. Tímto si egocentrický otec v sobě vybudovává a udržuje pocit rozpolcenosti. K dítěti chová kladné city a má ho rád, na druhou stranu si je stále vědom toho, že mu brání v cestě za úspěchem. To vše se může negativně projevit při výchovném působení na rozvoj osobnosti dítěte.

I zde může dojít k poškození vývoje dítěte, hlavně jeho sebevědomí. Egocentrický otec může vysílat negativní signály ke svému potomkovi, které způsobuje otcova rozpolcenost. V dítěti pak může vyvolávat pocit neschopnosti a negativně ovlivnit jeho sebevědomí. Další riziko najdeme v přístupu otce k synovi jako k majetku. Tím si otec blokuje projev citlivosti a náklonnosti k svému dítěti. Bere jej jako součást svého domu, se kterým bude zacházet podle svých potřeb a představ. V krajním případě může dojít i k tomu, že otec s vidinou vlastního úspěchu a pohodlného života, dokáže své dítě odložit.

Egocentričtí otcové se na rozdíl od otců psychopatů mohou změnit v milující a starostlivé otce. Klíčem k úspěchu je uvědomění si své chyby a způsobu života.³²

2.2.6 Muži otcové a muži synové

Otcovský styl výrazně ovlivňuje převážně chlapce. Pomáhá jim začlenit se do mužského světa. Na základě výchovy se vytváří synův přístup k životu. Některé děti jdou do života plni radosti a s chutí, což jim většinou vydrží po velkou část jejich života. Jiní jsou negativně ovlivněni otcem a po zbytek života se perou s přijetím autority.

Důležitým aspektem, ve kterém otec syna ovlivní, je výběr role mezi mužem – otcovského stylu a mužem – synovského stylu (pro něj jak již víme, představuje manželka spíše matku). V případě přijetí role muže – syna, hrají tito muži ve všem co dělají většinou druhé housle a pro své potomky budou jen velmi těžko opravdovým kladným vzorem otce. Pro své děti se zpravidla stávají slabými otci – kamarády.

Setkáváme se i s případy, kdy si roli otce osvojují synové předčasně. Stává se to hlavně v rodinách, kde biologický otec z nějakého důvodu schází. Do role otce bývá nejčastěji pasován nejstarší syn v rodině. Vše je dáno potřebou mužského prvku, který je pro fungování rodiny důležitý. Tito synové později vplují snáze do role otce pro své vlastní děti. Stávají se z nich silné otcovské osobnosti.

Synové silných, milujících a blízkých otců, přijímají novou roli otce přirozeně a důstojně. Což podporuje jejich vztah k otci, založený na obdivu, respektu a důvěře. Snaží se být pro své děti stejně dobrým otcem, jakým byl jejich dědeček pro něj samého.

---

³² Srov. YABLONSKY, L. *Otcové a synové*, s. 85.

Zástupci muži – syni, pocházejí většinou od otců stylu: krutého machra, egocentrika, psychopata. Ti roli muže - syna přijímají jako způsob ochrany a obavy, aby nebyli stejní jako jejich otcové.

„K proměně popsaných negativních otcovských stylů může dojít jedině tehdy, když si otec patřící do této kategorie uvědomí, jak ničivě na svého syna působí. Jedině pak si může osvojit lepší otcovský styl. Synové negativně působících otců nemusí nutně opakovat jejich nectnosti. Jsou – li schopni sebezpytování, silného pocitu lásky a soucítění, mohou přerušit řetěz negativního působení svých předků.“³³

2.3 Role matky

K základním členům rodiny patří matka – manželka, žena. Budeme mluvit o člověku, který je s dítětem nejvíce spjat. Tím se stává bezesporu matka. Na rozdíl od otce, který může ženino těhotenství prožívat s ní nebo jej dokonce i ignorovat. Žena své těhotenství jen těžce zapře. Jsou známy případy, kdy ženy svůj pozhnaný stav z různých důvodů tají, dokonce si některé nechtějí připustit nově vzniklou skutečnost. Na druhé straně si většina žen snaží své těhotenství v rámci možností vychutnat. Stává se nositelkou rodu. Na rozdíl od mužů má možnost vnímat, jak v ní roste nový život.

Během prenatálního období, které trvá 9 měsíců (tedy 10 lunárních po 28 dnech), se stává žena citlivější na působení různých faktorů. Matka i dítě reagují intenzivněji na běžné zátěže denního života, k nim patří stres, viry chřipky, pro okolí neznámé projevy chování. Vše je způsobeno hormonálními změnami v matčině těle.³⁴ Matka a dítě jsou schopni spolu již v prenatálním období komunikovat. Společně si vytváří jakýsi komunikační systém, v němž je podíl matky bohatší a diferencovanější. I přesto se dítě stává v této komunikaci

---

³³ YABLONSKY, L. *Otcové a synové*, s.87.

³⁴ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, s. 35.

aktivním účastníkem. Dává tak najevo své potřeby. Můžeme uvést tři druhy komunikace mezi matkou a plodem – dítětem: 1. fyziologický způsob, 2. smyslová komunikace, 3. emoční a racionální postoj matky k plodu. Pro následný vliv matky na dítě jsou určitě důležité všechny tři typy komunikace, zmíním se však jen o třetím způsobu komunikace. Jedná se o stav, kdy se matka na plod soustředí, přemýšlí o něm a určitým způsobem prožívá jeho pohyb a růst ve svém těle. Svým způsobem matka může ovlivňovat plod v děloze. „Nechtěné děti např. bývají v průměru častěji potraceny než děti chtěné (Matějček, 1994).“³⁵ Což potvrzuje vliv matky na dítě, která na něj může negativně i pozitivně působit. Dítě díky tomu cítí zda se na něj rodiče těší, či naopak bude přijat jako omyl. Vztah, který si matka k dítěti vybuduje během těhotenství, z velké části pokračuje i v dalším období života dítěte. Není vyloučené, že i matka, která své dítě zprvu odmítala, nemůže svůj postoj změnit.

Role matky pokračuje a stává se součástí jejího života, tato role neodchází s vylétnutím potomka z rodinného hnízda, ale zůstává jí do konce života. V rodině matka představuje ženský pohled na svět, ženské chápání a prožívání situací kolem nás. Společně s otcem tvoří kompletní model pohledu na svět. Jak jsem již zmiňovala u role otce, i matka na dítě jinak mluví, jinak ho chová, má jinou barvu hlasu, s potomkem si povídají o odlišných věcech než otec, představuje dítěti i jiné zájmové činnosti než otec. Odlišné věci ji dojmají, sleduje jiné televizní programy a většinou volí i jinou literaturu než její partner.

Žena se stává i filtrem pro své děti, v jejich vnímání otce. Děti pozorují vztah mezi otcem a matkou, dotýká se jich způsob komunikace mezi nimi. Pokud matka považuje otce za neschopného a dává mu svůj úsudek oněm najevo před dětmi, vytváří v nich obraz otce, který se nebrání a je pod nadvládou své ženy. V synech může vzbudit odpor k roli otce i manžela, bere mu jeho iluze o partnerském vztahu, kdy jsou si manželé vzájemnou oporou. Dceři dává jasný model chování ženy, který jí v budoucnosti může činit problém s hledáním partnera. Může předpokládat, že jsou všichni muži stejní jako její otec.

---

³⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, s. 38.

Podíváme-li se na trojúhelník vztahu matky – otce – syna, narazíme na oedipovský komplex. Syn vnímá svou matku za sexuální symbol a dělá si na ni nárok. Nejbližším rivalem je pro něj otec. Používá různé metody, jak zabránit otci být s matkou sám, je rád, když je otec v práci a on má mámu pro sebe. Často se stává, že se v noci budí a stěhuje se do ložnice k rodičům, v nepřítomnosti otce rád spí na jeho místě. Chování syna může někdy narušit vztah mezi rodiči. V období puberty přestává být pro syna matka jediným sexuálním symbolem. V tomto období přestává syn vnímat otce jako konkurenta.³⁶

Podobná situace, jako u syna může nastat i u dcery, která se může platonicky zamilovat do svého otce a touží po tom, co on dal matce - dítě. I když je stejně jako bratr přitahovaná i k matce. Výhodiskem pro ni je vzdát se otce a najít si někoho jiného, kdo jí její touhu splní. Ne vždy se však podaří dětem realizovat poslední etapu vztahu k rodiči opačného pohlaví – tedy odpoutání se od rodičů, poté dochází k fixaci. Teď záleží i na rodiči, jestli dokáže učinit přítrž příliš výlučné lásce. Pokud se to nepodaří komplikuje se dítěti možnost navázat vztah s opačným pohlavím.³⁷

2.4 Některé typy mateřských stylů

„Některým matkám chybí ve vztahu k dítěti bezprostřednost. Nedovedou se s ním sblížit, chybí jim vřelost, něžnost a spontánnost při styku s ním. U jiných kolísá citový vztah k dítěti mezi dvěma krajnostmi – přílišnou láskou a úplnou lhostejností až negativním postojem. Mnoho matek nahrazuje nedostatek vřelosti a spontánnosti rozumem a knižními poučkami: lpí na dodržování hygienických a výchovných předpisů, pravidelného režimu, na vytváření návyků apod. Takové

---

³⁶ Srov. YABLONSKY, L. *Otcové a synové*, s.134-142.

³⁷ Sov. DELAROCHE, P. *Rodiče, nebojte se říkat ne*, s.124.

děti sice překvapují svými znalostmi a mudrlantstvím, žijí však v atmosféře „citové Antarktidy“. Jsou samotářské a těžko se přizpůsobují kolektivu.³⁸

Psychologické výzkumy dětí v kojeneckém věku říkají, že tzv. specifický citový vztah k matce se vytváří nejčastěji kolem 7. měsíce věku dítěte.

2.4.1 Matka – fantom

Matku – fantom si většina dětí z dětství nepamatuje, pokud ano, tak jen zřídka a většinou jak odpočívá nebo ve chvílích, kdy nechtěla být ničím a nikým rušena. Tento typ matek děti netýrá, ale bohužel nejsou svým dětem ani emocionálně k dispozici. Snaží si za každou cenu držet od svého potomka odstup.

Dítě pak nemá možnost naučit se od matky zdravému přístupu k druhým lidem a stejně tak i udržovat s ostatními lidmi blízké vztahy.

U matek – fantom se mohou vyskytnout některé z následujících variant:

- 1.) „Zjevné týrání, které znemožňuje vytvoření vztahu.
- 2.) Projevy nadvlády, které brání navázání opravdového vztahu.
- 3.) Perfekcionistické požadavky, které v člověku vyvolávají pocit osamocení.
- 4.) Opuštěnost, kvůli níž se stává příliš nebezpečným někomu důvěřovat.
- 5.) Potíže v matčině životě, které ji odvádějí od dítěte.
- 6.) Reaktivní matka, s níž o sobě dítě nemůže svobodně mluvit, protože se bojí, že se rozčílí.“³⁹

Běžným a bohužel i nešťastným scénářem ve všech výše uvedených případech se stává, že si zde dítě nemůže ke své matce vytvořit pouto, které by posilovalo jeho schopnost stát se skutečně vztahově zralým člověkem.⁴⁰

Působení vlivu matky – fantom se projevuje v mnoha životních situacích nejen v dětství, ale převážně v dospělosti. Mezi základní projevy matky – fantom beze sporu patří: problémy ve vztazích, projevující se mělkostí ve vztahu,

---

³⁸ BARTKO, D. *Moderní psychohygienu*, s.26.

³⁹ CLOUD, H., TOWNSEND, J. *Prosím Tě, mami*, s. 21.

⁴⁰ Srov. Tamtéž, s. 21.

rezervovaností, uzavřeností, nedůvěrou a nepřátelstvím, které může přejít až v agresi. Často mají potomci těchto matek tendence, vztah přeceňovat, jakoby v něm hledali možnost zaplnění prázdnoty, způsobené výchovou matky. Následují možné emocionální problémy v podobách depresí, pocitů prázdnoty, závislosti, beznaděje a nesmyslnosti života.⁴¹

2.4.2 Matka z porcelánu

Jedná se bytost velice křehkou, která se podobně jako porcelánová panenka lehce poškodí. Tato matka se často nedokáže vypořádat s nepříjemnými nebo stresujícími životními situacemi. Dokáže jen velmi obtížně stanovit meze a ovládat samu sebe, natož pak své okolí. Není dostatečně připravena poradit si se světem dospělých, zejména s mateřskou oblastí svého života. Tyto prvky se přenášejí do jejího mateřského působení, kdy ji problémy dítěte už od raného dětství drtí stejně jako její vlastní. Bývá tomu nejčastěji v případech, kdy dítě projevuje silné emoce. Přestože své dítě bezprostředně miluje, brzy jí přemůže jeho panika, vztek, smutek či strach.⁴²

Porcelánová matka mívá tendence vše zveličovat, za slzami svých dětí z pravidla hledá víc než ve skutečnosti je. V případech, kdy dítě dává najevo svou rozmrzelost nebo strach, matka se od něj většinou emociálně odtáhne. Když se později dítě samo uklidní, uklidní se i matka a může se k němu opět emocionálně přiblížit. Při časté nespokojenosti dítěte, dochází u matky k regresy. Sama se najednou začne stávat dítětem a u svého dítěte paradoxně hledá útěchu a podporu.

Dalším projevem výchovy matky z porcelánu je dusivý přístup a přílišná ochrana, při níž se matka snaží dítě za každou cenu ochránit, bdí nad ním a neustále jej pozoruje.

Následky velmi křehké výchovy ještě křehčí matky se projevují ve vztazích, kdy v konečné fázi děti odstrkují blízkost, kterou bytostně potřebují. Zároveň mají

---

⁴¹Srov. CLOUD, H., TOWNSEND, J. *Prosím Tě, mami*, s. 24 – 29.

⁴²Srov Tamtéž., s. 53.

děti těchto matek tendence pomáhat vždy a bez rozmyslu svým přátelům. Reakce matek na stresové situace se odráží i ve schopnosti dětí, zvládat stresové situace nejen v zaměstnání, ale i v běžném životě. Z emocionálních problémů můžeme zmínit deprese, úzkost či problémy s chováním.⁴³

2.4.3 Matka – manipulátor

Na rozdíl od matky – fantom, která své dítě skoro nevnímá, projevuje matka – manipulátor dítěti místy až přehnanou péči. Uchyluje se k plánování jeho budoucnosti, snaží se co nejvíce usměrnit volby svého dítěte. Ona sama přece dobře ví, co je pro něj dobré a co ne. Tak se stane, že často vnucuje dítěti své ideály a přání. Přitom utlačuje u dítěte možnost samostatného rozhodování a prosazení. Při tomto projevu mateřské lásky dochází, k touze dítěte odstrčit svou matku od sebe a začít si dělat vše po svém. Děti se v období adolescence dostávají do silného rozporu s matkou, jejich plány a vidina budoucího i současného způsobu života se rapidně liší od dokonalých plánů matek – manipulátor o bezchybné budoucnosti jejich dětí. Matky samy pak prožívají silné zklamání a pocit zrady, když jejich dítě nejde na vysokou školu či jinak neplní jejich plány.

K hlavním úkolům mateřství bezesporu patří udržování vztahu mezi matkou a dítětem a podporování samostatnosti dítěte. Matka k tomuto úkolu potřebuje několik důležitých dovedností, které matka – manipulátor často postrádá. „Matka musí u svého dítěte:

- 1.) Umožňovat a podporovat nezávislost a uplatňování vůle, cílevědomost a samostatnost.
- 2.) Umožňovat a podporovat individuální identitu a odlišnost.
- 3.) Usměrnovat špatná rozhodnutí, chování a postoje a stanovit meze.
- 4.) Nedovolit dítěti vyhýbat se nezávislosti a samostatnosti.“⁴⁴

---

⁴³ Srov. CLOUD, H., TOWNSEND, J. *Prosím Tě, mami*, s. 61 - 64.

⁴⁴ Tamtéž, s. 86.

Následky způsobené matky – manipulátor se projevují v dospělosti v oblasti vztahů. To konkrétně s problémy typu neschopnosti říci ne a prosadit si ve vztahu svou vlastní svobodu. Dalším zádrhelem pro zdravý vztah může být potřeba nadvlády. Kdy dospělý v dětství vnímal nutnost řízení vztahů stejně, jak to dělala jeho matka. V neposlední řadě jde i o pocit závislosti a zároveň ze strachu z blízkosti a závazků.

Dalšími projevy výchovy matky – manipulátor je i sklon k nepořádku, dítě bylo zvyklé, že mu matka uklidí nejen pokojíček, ale i jeho nitro. Dále mají potomci těchto matek problém s uspokojováním vlastních potřeb a přání.

V citové oblasti se vliv matky projevuje v případných depresích, potřebou izolace od okolí, stavy úzkosti a útoku strachu, svalování viny na sebe sama.⁴⁵

2.4.4 Matka – sběratelka trofejí

Děti matek – sběratelka trofejí si nemohou stěžovat na nedostatek zájmu. Ba naopak, tyto matky jsou svým dětem k dispozici kdykoli, povzbuzují své potomky v každém jejich počínání, ať se jedná o zájmové činnosti či školní úspěchy. Děti se během dětství cítí milované a povzbuzované. Tento typ matek nikdy nešetří chválou, když se dítě cokoli podaří. Podobně silně jako prožívají úspěchy svých dětí, stejně silně dokáží projevit zklamání z neúspěchu. Pokud k němu dojde, jde matka – sběratelka trofejí do boje. Často se při jejím boji stává, že dítě samo neví kdo udělal chybu, ono nebo škola? Při dalším neúspěchu matka své dítě přesvědčí o tom, že dotyční mu nerozumí.

Matka – sběratelka trofejí kolísá ve své potřebě být někým zvláštním. Potřebuje svůj obdiv dávat najevo dítěti, ale zároveň touží i po obdivu její vlastní osoby. Proto ráda zahrnuje své blízké přikrášleným vyprávěním o svých vlastních úspěších.

---

⁴⁵ Srov. CLOUD, H., TOWNSEND, J. *Prosím Tě, mami*. s. 94 -99.

Následky výchovy matky – sběratelky trofejí se projevují v různých situacích života dítěte – dospělého. Ve vztazích se projevují výkony pro druhé, potomci mají tendence usilovat o co nejlepší dojem ve svých vztazích. Často narážejí na nedostatek ocenění svých pracovních úspěchů. Dále mají sklony k perfekcionismu. Své pracovní neúspěchy nejraději skrývají, mají velký problém s přiznáním chyby, nedokáží se poučit z důsledků a jít v práci dál. K emocionálním projevům opět patří deprese, úzkosti, stud a pocity viny.⁴⁶

2.4.5 Matka – stálý šéf

Mívá vyhraněné zásady, názory a pevné hodnoty. Matky – stálý šéf jsou přesvědčeny o tom, že každý má svého šéfa. Proto je nutné připravit své dítě na cestu životem tím, že ho naučí uznávat autoritu a její pravidla. Pokud vše dítě zvládne, je podle matky tohoto typu připraven pro budoucí samostatný život.

Vztah mezi matkou – stálý šéf a dítětem probíhá hladce do té doby, než si dítě dovolí nesouhlasit s matčinými hodnotami. V této chvíli se z chápající matky stane kritická a odmítavá žena, která převálcuje své dítě argumenty založenými na životní zkušenosti.

O problémech dětí, vychovávaných matkami – stálý šéf, se vstupem do dospělosti vypovídají následující příznaky. Ke vztahovým radíme vztah stálé podřízenosti, kdy se mladý dospělý neustále potýká s pocitem méněcennosti, který v něm jeho autoritativní matka zakořenila. Může dojít i k opaku, kdy má dospělý tendence ke vztahu neustále nadřazenému, ve kterém se snaží ovládnout své dětské pocity.

„Úzkost a problémy s depresí jsou mezi těmito nehotovými dospělými běžné. Ty často vypovídají o několika typech problémů, jako například:

1.) Neschopnost fungovat jako dospělý ve světě plném požadavků kladených na dospělé.

---

⁴⁶ Srov. CLOUD, H., TOWNSEND, J. *Prosím Tě, mami*, s. 128 - 131.

- 2.) Potlačování hněvu a sexuálních pocitů.
- 3.) Pocity viny kvůli silným emocím a nutkáním.
- 4.) Neúspěšné pokusy líbit se druhým.⁴⁷

2.4.6 Matka – věčný průvodce

Matka – stálý průvodce nebo- li bez ní neudělá dítě ani krok. I tak by se dal popsat vztah matky k dítěti. Zprvu matka projevuje radost nad soběstačností a samostatností dítěte, až do té doby, kdy se dítě rozhodne vylétnout z rodinného hnízda. Začíná to výběrem školy, kdy má dítě první pocity nutnosti vzdálit se od domova a dozoru rodičů. V těchto případech nastupuje matka – věčný průvodce se svou taktickou bitvou, ve které bývá úspěšná. Často používají matky – věčný průvodce, pocit viny vzbuzený jejich argumenty u dětí. Pokračuje to rozmlouváním a přesvědčováním o přednosti rodiny před kamarády, nutností trávit každou volnou chvíli doma se svou rodinou.⁴⁸

Dospívající si stále připadá jako malé dítě, které musí bezmezně poslouchat rodiče. Nevýslovně se těší na moment, kdy se stane na rodičích nezávislý a bude moci odejít. K čemuž by mělo během jeho vývoje dojít.

Pokud se nepodaří proces odloučení dítěte od rodiny, vkrádá se do vztahu matky – věčný průvodce a dítěte nezdravá závislost, která většinou začíná jako oboustranná. Během vývoje se však změní v neustálý boj mezi závislostí a nezávislostí. Tito lidé mívají často problémy ve vztazích. Na jednu stranu touží po tom, aby se o ně někdo staral stejně jako jejich matka, na straně druhé je vytáčí přístup jejich partnera k nim jako k dítěti.⁴⁹

Ti, kterým se nepodařilo od své matky odejít, si budou z významných lidí ve svém životě dělat matku. Potřebují od někoho odejít, proto často ukončují vážné

---

⁴⁷ CLOUD, H., TOWNSEND, J. *Prosím Tě, mami*, s. 161.

⁴⁸ Srov. Tamtéž, s. 180 – 182.

⁴⁹ Srov. Tamtéž, s. 188 - 190.

partnerské vztahy nebo odcházejí od manželů. V tomto modelu se projevuje přirozený řád, pokud někoho bereme jako svoji matku, musíme ho opustit.⁵⁰

3 NEÚPLNÁ RODINA

V neúplné rodině postrádáme jednoho člena rodiny. Většinou otce nebo matku. K neúplnosti v rodině může dojít z několika možných příčin. Jako první uvedu tu nejvíce bolestivou, tím je úmrtí jednoho z rodičů. Z dětí se pak stávají poloviční sirotci. Ztráta blízkého člověka ovlivňuje a zraňuje nejen děti, ale i partnera a blízké příbuzné. Druhým důvodem, který může rodinné vztahy velmi radikálně narušit, je rozvod rodičů, kdy jeden z nich odchází a opouští dosavadní rodinu. Zde hodně záleží na schopnosti bývalých manželů spolu nadále komunikovat a nepřetahovat se o děti. Rodinou, kde chybí jeden prvek, bývá často rodinné prostředí vytvořené samotnou svobodnou matkou – samoživitelkou. K tomuto rozhodnutí dochází ženy z několika důvodů. V menším počtu narazíme na otce samoživitele, kteří si o dítě po rozchodu s partnerkou zažádali a soud jim ho vydal do péče.

V každém případě dítě přichází o možnost vnímat a vidět během svého dětství zástupce mužského i ženského světa, jak spolu komunikují, vycházejí, jak si projevují vzájemnou lásku. Dítě postrádá model role otce či matky, který často hledá ve svém okolí mezi učiteli, trenéry či vrstevníky.

Do neúplné rodiny může kdykoli přibýt nový partner matky – tedy nevlastní otec, pro něhož používáme označení otčím nebo nová partnerka otce – nevlastní matka neboli macecha. Nový člen rodiny může být velkým přínosem a může se stát novým nebo prvním modelem chybějící mužské – otcovské nebo ženské – mateřské role v rodině. V ideálním případě děti nového partnera či partnerku

---

⁵⁰ Srov. CLOUD, H., TOWNSEND, J. *Prosím Tě, mami*, s. 189.

přijmou a společně vytvoří novou fungující úplnou rodinu. V opačném případě může mít nový vztah rodiče negativní dopad na rozvoj dítěte.

3.1 Ztráta rodičů úmrtím

V dnešní době, kdy často manželství končí rozvodem, patří našťastí ztráta rodiče nebo dokonce obou rodičů úmrtím k málo častým. Podle průzkumu z roku 1980, na základě sčítání lidu, vyšlo najevo, že častěji děti osiří po smrti otce. 1,5 – 1,8% dětí do 15 let osiří právě díky smrti otce.⁵¹ Samozřejmě jinak na blízké působí náhlá smrt, na niž se nikdo nemůže připravit a úmrtí po dlouhé nemoci, kdy vnímáte utrpení blízkého člověka a cítíte bezmoc, protože mu nemůžete pomoci. V těchto případech přijímáte smrt sice jako bolestnou a zároveň osvobozující.

Vnímání smrti dnešní doby se dosti liší od dřívějších časů, kdy byla smrt součástí denního života. Dospělí lidé i děti se s ní setkávali přímo doma, účastnili se smutečních obřadů. Dá se říci, že k ní měli i jiný vztah. Dnes se přímo se smrtí jako takovou setkáme zřídka. Většina lidí umírá v nemocnicích, projevy smutku i sympatií se redukovaly na minimum a staly se ve většině případů individuální intimní záležitostí. To se odráží na schopnosti dítěte vyrovnat se s nastalou novou skutečností. Těžko ji chápe, natož aby ji dokázalo pozitivně zvládnout, což znamená pochopit samotnou skutečnost smrti a prožít úzkost, jež toto poznání samozřejmě vzbuzuje, ne se pouze povrchně odreagovat, nýbrž ji přijmout a tvořivě ve vývoji své osobnosti zpracovat.⁵²

---

⁵¹ Srov. MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina*, s. 139.

⁵² Srov. Tamtéž, s. 139.

3.1.1 Smutek a truchlení dětí

Na rozdíl od působení a dopadu na vliv rozvodu na dítě, se o vlivu a dopadu úmrtí jednoho z rodičů na dítě ví poměrně málo. Přitom by se dalo říci, že smrt rodiče je daleko radikálnější změnou v rodinném i osobním životě dítěte.

Na vnímání a plné pochopení ztráty blízkého člověka mají různí odborníci odlišné názory. Dle Matějčka a Langmeiera, můžeme předpokládat plné pochopení této okolnosti až u dětí školního věku. A to převážně až u dětí staršího školního věku, s nižší pravděpodobností u dětí mladšího školního věku. To však může mást okolí a zatemnit jejich představy o smutku a truchlení mladších dětí, což někdy vede k některým nežádoucím praktikám.

Co se týká představy okolí o smutku a truchlení dětí předškolního věku, že ještě nemohou plně pochopit a uvědomit si dosah ztráty, nedokážou tedy ani procítit plně všechn žal. Lze je proto rychleji převést do normálního stavu a zároveň je přimět, aby na vše co nejrychleji zapomněly. Na druhou stranu se někteří dospělí mylně domnívají, že dítě předškolního věku prožívá stejně hluboký zármutek jako oni sami. Útlá duše dítěte by však tak zdrcující zprávu neunesla, proto se klade důraz na sdělení této skutečnosti po částech a šetrně.⁵³

Na druhé straně jsou však jiná pozorování, např. od Jara Křivohlavého, která ukazují, že aktuální truchlení při ztrátě blízkého člena rodiny, k němuž si dítě vytvořilo specifický citový vztah, můžeme pozorovat již u dětí staršího kojeneckého věku, u batolat a dětí předškolního věku, kdy intenzita prožitku stoupá.⁵⁴

Truchlení u dětí se projevuje různými příznaky, proto žádná diagnostika neposkytuje jednotné spolehlivé vodítko. K základním příznakům smutku u dětí můžeme přiřadit např. skleslost, uzavřenost do sebe, apatii, nechutenství, fobie různého druhu, neurotické obtíže, lpění na někom z dospělých, vývojovou regresí,

---

⁵³ Srov. MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina*, s. 140.

⁵⁴ Srov. Tamtéž, s. 140.

ale i předvádivé nebo provokativní chování, zdánlivě nesrovnatelné s očekávaným prožíváním zármutku.

Prožívání zármutku u dětí má nejen různou intenzitu, ale i délku prožití. U většiny dětí můžeme rozlišit čtyři fáze podle Bowlbyho a Robertsona, jsou to 1. ohromení (šok), 2. protest, 3. beznaděj (zoufalství), 4. uklidňování (vyrovnání, smíření). Některé děti prožívají svůj zármutek velmi silnými emotivními pocity, může sice dojít k emocionálním poruchám, ty jsou většinou krátkodobé a dítě se plně uzdraví. Jiné děti prožívající smutek relativně s klidnějšími emocemi, slabší obtíže přetrvávají měsíce či roky a jsou zabudovány do osobnosti dítěte jako trvalý rys. Pokud u některých dětí nepozorujeme jakýkoli projev smutku, nemusí to ještě naznačovat patologický jev nebo přirozenou reakci přímo úměrnou minimální emoční vazbě ke ztracené osobě.⁵⁵

Tvrzení že, „čím raději mělo dítě toho, kdo odešel, tím intenzivnější jsou projevy žalu“ a že „hloubkou žalu platíme za hloubku lásky“, platí zřejmě jen obecně a velmi zhruba a zdaleka ne tolik u dětí jako u dospělých, nelze z nich tedy dělat v individuálním případě diagnostické vodítko.⁵⁶

Často se můžeme setkat hlavně u dětí mladšího školního věku a u batolat, s přetrvávajícím pocitem viny za vzniklou situaci. K tomu nevědomě nahrávají sami rodiče, kdy používají výhrůžku vlastní smrti, jako výchovnou pomůcku např když budeš zlobit, tak ti umřu. V tomto období si totiž děti vše vztahují na svoji osobu, celý svět se točí kolem nich. Vnější projevem u dětí může být provokativní chování, za nímž se skrývá potřeba být potrestán, za smrt blízké osoby. Což se nám většinou zdá být nepřipustné.

Někdy se u dětí po této události setkáme s fobiemi, které napomáhají dítěti se identifikovat s mrtvým členem rodiny. Mají pak panickou hrůzu z toho, že budou mít stejnou nemoc, stejný úraz za shodných okolností. K této identifikaci nejčastěji dochází v případě úmrtí sourozence, ten bývá dítěti věkově nejbližší a ono je schopné se do něj nejlépe vžít.⁵⁷

---

⁵⁵ Srov. MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina*, s. 140.

⁵⁶ Tamtéž, s. 141.

⁵⁷ Srov. Tamtéž, s. 142.

3.1.2 Jak pracovat s dítětem po úmrtí jeho rodiče

Chceme-li mluvit o prevenci v celospolečenském působení, můžeme dítě seznamovat s existencí smrti pomocí dětské literatury a působením sdělovacích prostředků, vždy však šetrně. V rodinném životě se dá využít jistého stylu otužování, kdy děti vezmeme sebou na pohřeb nebo jsou s námi na smuteční hostině.

V případě úmrtí někoho blízkého, je nutné respektovat smutek dítěte. Zároveň se snažíme mu poskytnout vhodnou ochrannou atmosféru, v níž si dítě může svůj smutek dobře prožít. Co to znamená pro dospělé? Snažme se chovat upřímně i když statečně. Měli bychom být dítěti k dispozici, pokud bude potřebovat být s někým – schoulit se do náručí, mazlit se nebo být jen s někým v místnosti. Může se vyskytnout i větší fixace na žijícího rodiče, dítě o něj může mít větší strach a bát se, aby nezůstalo úplně samo. Naopak v opačném případě mu nevnučujeme objetí, když vnímáme, že se dítě brání, v tu chvíli potřebuje být samo se sebou.

Není dobré dítě hned rozveselovat, přivádět ho co nejrychleji na jiné myšlenky, nesnažit se, aby co nejrychleji zapomnělo. Pokud si dítě dokáže smutek dobře prožít (což mohou hodně ovlivnit dospělí svým chováním) získá tak pozitivní prvek k výstavbě své lidské osobnosti.⁵⁸

Dalším negativním vlivem v této situaci na dítě, může být snaha rodiče nahradit mrtvého rodiče náhradní matkou či otcem. Zde občas dochází k tendencím se ztracenému rodiči vyrovnat nebo jej dokonce převyšovat, dochází pak k nepotřebné konkurenci. I tady platí, že méně je někdy více. Pokud se chce někdo nový truchlícímu dítěti přiblížit, doporučuje se maximální zdrženlivost. Dítě pak necítí ohrožení, že se nová osoba vnutila na místo milovaného rodiče.

Na otázky od dítěte odpovídáme šetrně, ale pravdivě, dítě by mělo mít jasno, že přišlo o někoho blízkého, který se už nevrátí.⁵⁹ Často se setkáváme se

---

⁵⁸ Srov. MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina*, s. 143.

⁵⁹ Srov. Tamtéž, s. 144.

zdánlivou ochranou dětí před skutečností, kdy jim sdělíme, že rodič je na služební cestě a s oznámením pravdy čekáme až bude dítě větší či rodič na to připravenější. Tím dítěti ubližujeme víc než si většina lidí myslí. Dítě pak nemá možnost prožívat svůj zármutek s námi, prožívá jej pak v uměle vytvořené atmosféře, čímž je ve velké nevýhodě.

Posledním doporučením, ne však méně významným, je vedení dítěte k tomu, aby vědomě připravovalo radost někomu druhému, udělalo i něco milého někomu jinému, aby bylo aktivní v pozitivním společenském smyslu. „Nebudeme je tedy utěšovat, ale povedeme je k tomu, aby spolu s námi utěšovalo někoho dalšího skutkem, činností, ne však slovy! Nabídneme dítěti spolupráci a budeme mu ovšem sami příkladem. To je osvědčený způsob, jak nenásilně vyvést truchlícího člověka, dítě i dospělého, z trpné uzavřenosti do sebe zpět do životní aktivity.“⁶⁰

3.2 Rozvod rodičů

Jak už jsem se zmínila, k nejčastějšímu důvodu neúplnosti v rodině patří rozvod. Míra rozvodovosti je závislá i na počtu uzavřených sňatků. Může se nám tedy zdát, že rozvodů ubývá, na druhé straně ubývá i počet uzavřených manželství. V konečném propočtu se můžeme dostat k převaze rozvodů nad trvajícím manželstvím. Připočteme-li k tomu i počet rozchodů párů, kteří spolu žijí a mají děti, ale nejsou sezdáni, vyjde nám, že ztráta rodiče rozvodem nebo rozchodem je častější, než ztráta rodiče úmrtím.

Rozvod se stal zcela běžnou součástí naší kultury. Pokud se někdo setkal s rozvodem buď vlastním nebo u někoho blízkého, jistě to otřásl jeho pocitem bezpečí. V takovýchto chvílích si člověk uvědomí křehkost manželského soužití.

Pokud se dvojice rozhodne pro rozvod z různých možných důvodů, setká se s nutností udělat mnoho rozhodnutí. K nejdůležitějším a většinou

---

⁶⁰ MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina*, s. 144.

i nejbolestivějším patří otázky ohledně dětí např. u koho budou bydlet, jak často budou vídat oba rodiče, jaký zvolit způsob péče o děti.

Bohužel ne vždy, se otázky péče o děti, rozvádějící se rodiče věnují tolik, jako otázky rozdělení majetku. Málomocný pár navštíví odborníka případně psychologa, aby jim poradil. Většina lidí zvolí tradiční formu péče o děti tedy u matky, pak až řeší četnost a způsob kontaktu otce a dětí.

Pomalou se snažíme odklánět od názoru společnosti z minulosti, že naše společnost považuje rozvedené otce za druhořadé rodiče. Některé páry ustupují z převládající praxe, omezující kontakt otce s dětmi na každý druhý víkend v měsíci, tedy privilegiem pravidelného setkání. Co to však znamená v praxi? Není možné vměstnat čtrnáct dní do dvou dnů. Proto se většinou víkendy u otce stávají zajímavými, upravenými podle přání dětí. O tomto víkendu otec s dětmi nemusí řešit problémy každého všedního dne, jelikož nepřijdou a tak se může stát, že děti otce vnímají jako hodného a dobrého rodiče, který po nich nic nechce a vše jim dá, naopak matka pak bývá v očích dětí ta horší, protože se je snaží vychovávat. Každopádně tak trpí vztah otce a dětí a současně i matky s dětmi.

„Mnohé matky s výhradní péčí o děti by rády zkusily alternativní porozvodové uspořádání, které by zahrnovalo více účasti ze strany otce. Jsou zde však dvě překážky. Za prvé, každá žena, která nemá děti ve výhradní péči, je v naší společnosti stigmatizována. Předpokládá se, že tato žena nemá své děti dostatečně ráda. Pro mnohé ženy je to příliš vysoká cena. Za druhé, matky se zdráhají povolit svým dětem více kontaktu s otcem, neboť nevědí, jak to může děti ovlivnit.“⁶¹

Vždy však záleží na rodičích jak se domluví, tedy pokud je mezi nimi jakákoli dohoda možná. Setkáme se i s otci, kteří se své otcovské role raději dobrovolně vzdají, výjimečně se svého práva na dítě zřeknou i ženy. Existují i případy, kdy matky přenáší podvědomě svůj vztek na bývalého partnera na dítě. To jim často nevědomě připomíná jejich otce, matky se přistihnou, jak vnímají poznámky dětí, jakoby je jim říkal jejich, jimi tak nenáviděný otec.⁶²

---

⁶¹ WARSHAK, R. *Revoluce v porozvodové péči o děti*, s. 18-19.

⁶² Srov. YABLONSKY, L. *Otcové a synové*, s. 151.

Občas se setkáme s tendencemi udržovat manželství kvůli dětem, až budou starší lépe pochopí důvody, které k tomuto činu rodiče vedly, lépe se s nimi vyrovnají a nebude tolik narušena jejich citová stránka osobnosti. Což bývá mylná představa.⁶³

S otázkou zda udržet manželství kvůli dětem se psychologové setkávají často. Neexistuje jednoznačná odpověď. Co rodič může v takové situaci dostat, je možnost rozebrání situace s nezaujatým člověkem, který má s podobnou problematikou četné zkušenosti. Té psycholog využívá hlavně při snaze rozebrat danou situaci. V každém případě je nutné zdůraznit rodičům hodnotu dítěte pro rodinu, že dítě potřebuje matku i otce. Připomeneme jim, že nelze oddělit rodiče a děti. Šťastné a harmonické manželství dává lepší podmínky pro výchovu dětí, než rodina kde se cítí někdo ošizen či ponižován. Po položení a zodpovězení základních otázek, si můžeme dovolit odhadnout prostředí, ve kterém dítě žije. Tady přichází další podotázka, jestli dítě bude mít po rozvodu lepší a vyrovnanější podmínky než předtím.

V některých případech bývá rozvod pro dítě vysvobozením. Jako příklad uvedu několik úryvků z kapitoly rozvod a rozchod knihy *Výchova dětí krok za krokem*, kde pět dospělých vzpomíná na dobu, kdy se jejich rodiče rozváděli.

„Tenkrát se mi zhroutil svět,“ vzpomíná dnes dvacetiletá Linda. „Byl to šok, když se rodiče rozvedli. Modlila jsem se, aby zas jednou žili spolu, jenže to nepomohlo“

„To já jsem se jen nemodlil,“ říká Dominik. „Dělal jsem všechno proto, aby byli zase pohromadě. Hledal jsem vinu u sebe. Myslel jsem si, že táta odchází kvůli mně, protože se kvůli mně hádali. A tak jsem se najednou extrémně polepšil. Nezlobil jsem, dělal jsem všechno co nejlépe. Myslel jsem, že když já budu hodný, budou se i oni mít rádi.“

Monika vzpomíná: „To já jsem zas byla agresivní, dělala jsem pošetilosti. Jednou si pro mě dokonce museli rodiče přijet na policii. Táta jezdil tři hodiny autem, vyzvedl mě na policejní stanici a odvezl domů. Když jsem je pak oba viděla, rozbřečela jsem se. Byla jsem ráda, protože jsem si myslela, že teď bude

---

⁶³ Srov. ROGGE, J. *Výchova dětí krok za krokem*, s. 251.

zase všechno dobré. Ale byla to naivní představa. Otec dělal mámě ještě horší výčitky. Podle něj mohla za všechno ona. Já jsem si to tenkrát taky myslela a vztekala jsem se na ni a zlobila ji.“

„Když já si vzpomínám na rozvod svých rodičů před patnácti lety“ vypráví dvacetiletý Roman, „vybavuje se mi hlavně obrovská apatie, které jsem propadl. Nemohl jsem myslet na nic jiného. Propadl jsem čirému zoufalství, beznaději, připadal jsem si jako v nějaké černé jámě z které mě už nikdy nikdo nemůže vysvobodit. Cítil jsem se tak opuštěný, jako Jeníček s Mařenkou v černém hlubokém lese.“

„U mě to bylo jinak,“ říká Josef, rovněž dvacetiletý „pro mě bylo vysvobození, když se otec konečně odstěhoval. Nemaluji si to tak dodatečně. Skončily ty nekonečné hádky, to hrozné nervování. Konečně jsem se mohl pořádně nadechnout. Hlavně protože jsem cítil, že rodiče zůstávají spolu jenom kvůli mně a přitom se měli rozvést už dávno předtím.“

Tak mluví mladí dospělí o rozvodech svých rodičů, jak je prožívali v dětství.⁶⁴

3.2.1 Smluvený rozvod

Jedná se o rychlejší, bezesporu i levnější a pro dítě méně drastičtější variantu ukončení rozvráceného manželství. V této podobě rozvodu se manželé, kteří spolu již více jak šest měsíců nežijí a oba dva s rozvodem souhlasí, bez usnesení soudu dohodnou na porozvodových podmínkách týkajících se: výchovy dětí, svěření dítěte do trvale péče jednomu z rodičů, majetkové vyrovnání a další otázky vyplývající z jejich vzájemného soužití. V tomto případě je dítě při rozvodu ušetřeno soudních sporů mezi rodiči, které se často přenášejí do soukromého života, kde si oba rodiče snaží získat náklonnost dítěte a pošpinit před ním toho druhého.

---

⁶⁴ ROGGE, J. *Výchova dětí krok za krokem*, s. 250.

Pokud se tento rozvod provede v klidu bez jakýchkoliv negativních emocí, zůstává větší naděje, že vztah dítěte a rodiče bude bez větších komplikací pokračovat. Rodiče i v tomto případě mohou jít dítěti příkladem, že i složité a bolestivé situace se dají řešit čestně a v rámci možností šetrně ke všem zúčastněným.

V případě jistých nejasností, či rozporů, které nejsou schopni rodiče vyřešit sami, doporučuje se návštěva manželské psychologické poradny nebo specializovaných center. Pomoc těchto center může zabránit klasickému spornému rozvodu, při kterém se rozvádějící se manželský pár setkává pouze u soudu a snaží se vytěžit pro sebe to nejlepší, často právě na úkor dětí. V neposlední řadě je nutné zmínit, že i přesto, že jsou tyto služby placené, rozpočet rozvádějící se rodiny není tak zatížen, jako v případě poplatků za právníky a soudy.⁶⁵

3.2.2 Klasický sporný rozvod

Druhým, bohužel častějším ukončením manželství, je klasický sporný rozvod. V tomto případě si manželé rodiče nejsou ochotni vyjít vstříc. Většinou se jeden z nich cítí ukřivděn a na základě křivdy způsobené partnerem se snaží vytěžit z rozvodu co nejvíce ve svůj prospěch.

Od roku 1998 probíhá sporný rozvod podle novely zákona o rodině ve dvou etapách.

Při prvním stání u soudu, při opatrovnickém řízení, se rodiče snaží vysoudit svěření dětí do své výhradní péče, popřípadě domluvit četnost návštěv u druhého rodiče nebo v krajních případech, kdy by mohl pobyt s druhým rodičem narušit správný fyzický a duševní vývoj dítěte, styk s rodičem výslovně soudně zakázat. I toto stání bývá plné emocí, někteří manželé zaslepení nenávistí jeden k druhému, používají proti tomu druhému věci z dob dávno minulých, které se nebojí

---

⁶⁵ Srov. SMITH, H. *Děti a rozvod*, s. 162 – 164.

přibarvit. V tomto případě rodiče úplně rozbourávají obraz fungující rodiny, založené na vzájemném soužití a spojení mužského a ženského světa, ve kterém si dítě své rodiče idealizovalo.

V druhém stání dochází ke klasickému ukončení manželství, za předpokladu, že manželé úspěšně absolvovali první stání, kdy soud rozhodl o opatrovnictví nezaopatřených dětí. Součástí druhého stání bývá vyrovnání ve věcech nabytého společného majetku manželů.

V případě, kdy soud na základě různých odborných posudků, shledá, že vývoj dítěte by byl rozvodem rodičů silně narušen, nemusí soud rozvod umožnit. Důvodem k tomuto rozhodnutí může být nadměrná fixace dítěte na oba rodiče, či v případech různého stupně mentální retardace dítěte, kdy není ve fyzických ani psychických silách jednoho rodiče se o dítě sám postarat.

Tento způsob ukončení nefungujícího manželství vznikl s ideou lepšího vyřešení porozvodové péče o dítě. Výhodou by se mohlo zdát oddělené řešení otázky péče o dítě a majetkového vyrovnání, kde by se tyto dvě otázky neměly prolínat. V praxi se ukázalo, že tento způsob řešení rozvodu bývá většinou příliš zdlouhavý a bolestný. Společným, soudem prodlužovaným, soužitím rozhádaných manželů trpí ve větší míře i dítě.⁶⁶

3.3 Péče o dítě v období rozvodu

Péči o dítě v jedné z bolestivějších etap života můžeme rozdělit do tří fází. První, kterou jsem již zmínila v předešlé kapitole, je péče před rozvodem. Následuje péče o dítě během rozvodového řízení ať už dohodou nebo klasickým sporným rozvodem. Poslední fází péče o dítě je období těsně po rozvodu, které se může protáhnout na několik měsíců až let.

---

⁶⁶ Srov. SMITH, H. *Děti a rozvod*, s. 164 – 166.

3.3.1 Péče při rozvodu

Nejprve si vymezíme období, ve kterém je aktuální tento způsob péče. Období začíná podáním žádosti o rozvod, kdy rodinný konflikt přerostl hranice soukromí rodiny a stal se věcí veřejnou. Končí zároveň s konečným rozhodnutím soudu. Hranice tohoto období mohou být ovšem velmi pohyblivé. Jsou případy, kdy dění vrcholí mnohem dříve než nastane soudní jednání, to je pak spíše klidným dořešením vzniklého konfliktu. Jindy je vše naopak a soudní jednání se stává pouze předebranou dramatu, který se bude konat po rozvodu.⁶⁷ Ať už přicházejí komplikace v kterékoliv fázi, může návštěva poradny rodičům i dítěti pomoci překonat nástrahy způsobené rozvodem.

V současné době rodiče daleko častěji navštěvují dětského psychologa z několika důvodů. Například u něj rodiče hledají oporu, pomoc či sympatii. Někteří rodiče přicházejí k psychologovi se svým dítětem na základě představy, že dítě prožívá to samé co oni sami. Jiní rodiče přicházejí s dítětem do poradny z jednoduchého důvodu, kterým je prokázání u soudu, že mají o dítě zájem a proto ho nechali vyšetřit. Třetí skupině rodičů slouží dítě jako prostředník k navázání kontaktu s psychologem. Tito rodiče se vyhýbají kontaktu s poradci z manželských poraden nebo jiných odborníků zabývajících se problémy dospělých.

Některými vodítky, odhalující poruchy funkcí rodiny, může být například náhlé zhoršení školního prospěchu, nespavost, nechutenství nebo jiné symptomy poruchy chování. Ty zákonitě nemusí mapovat situaci v rodině, ale často nám mohou pomoci. I děti, které nepláčou, nedělají scény ani se psychicky nehroučí, mohou rozvodem rodičů trpět. Hlavně u těchto dětí rodiče podceňují negativní vliv svého chování na dítě. Rozvodové záležitosti často zaměstnávají rodiče natolik, že ztrácejí schopnost empatie k psychickým potřebám dítěte, ba naopak podvědomě přenášejí svou špatnou náladu, napětí a vyčerpanost do svého chování vůči dětem.

---

⁶⁷ Srov. MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina*, s. 155.

Prvním krokem k pomoci dětem ocitajícím se v rozvádějící se rodině, patří zklidnění situace doma, zde je ovšem nutná spolupráce obou rodičů. Ti by měli v rámci zájmu o dítě řešit ožehavá témata rozvodu bez přítomnosti dětí a nijak je do svých sporů nezatahovat. Na druhé straně si dítě zaslouží upřímnost, to znamená, že mu nebudeme nic zatajovat, ale také nic vnucovat. Rozvod sám o sobě je pro dítě krizí, ve které prožívá mnoho nejistot, úzkostí a napětí, ty je třeba uvolnit a odreagovat. Bude-li dítě vědět o dění v rodině, dokáže si vše lépe pojmenovat a vysvětlit. Nevědomost sice může zprvu dítě ochránit, ale velmi nedokonale a krátkodobě a otřes, který přichází později bývá mnohem horší. Nejasnost budí různé fantazie, nejen u dospělých, ale obzvlášť u dětí. Nutné je uvědomit si fakt, že většina dětí se v citové tísní nevyptává okolí, proto by mělo být sdělení na rodičích. Informací dítě nemusí dostat mnoho, stačí když budou jasná a stručná s možností je později rozšířit, abychom nemuseli své výroky často radikálně měnit, což by v dětech vzbudilo další nedůvěru a pochyby.⁶⁸

Pro tuto i příští porozvodovou fázi platí jedno ze základních pravidel, které bohužel není samozřejmé a některými rodiči bývá nerespektováno. „Žádné sdělení dítěti nemá obsahovat očernování jednoho rodiče druhým, popouzení dítěte proti druhému rodiči, uplácení dítěte atd.“⁶⁹

3.3.2 Péče po rozvodu

Život dítěte po rozvodu se mění, dítě si zvyká na nové podmínky, nový styl výchovy a na pobyt bez jednoho rodiče. I v tomto období je nutná péče o dítě. Často jsou i rodiče zahrnuti novými povinnostmi a svému dítěti nevěnují tolik času a pozornosti. Jak už jsem zmínila, některé děti o sobě a svých pocitech nemají potřebu mluvit, ostatní z nich nabývají pocit, že vše zvládají bez problémů. Bohužel opak pak bývá většinou pravdou.

---

⁶⁸ Srov. MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina*, s. 156 – 157.

⁶⁹ Tamtéž, s. 158.

Nejčastějším problémem, se kterým se v porozvodové péči setkáme, bývají pokračující konflikty mezi již rozvedenými rodiči. I přes jejich neshody, by si rodiče měli zachovat vědomí o tom, že je rozvod nezavil rodičovských povinností. Rozvod bere zpět ano, které dali oni jeden druhému, ale ano, které dali svým dětem zpět vzít nemohou. Nadále jsou oba zodpovědni za řádnou výchovu svých dětí, i když se zde samozřejmě odráží větší vliv rodiče, který má dítě ve vlastní péči. Takže následná péče o potomka nekončí pravidelným zasíláním alimentů či další finanční podporou. Dítě nadále potřebuje oba rodiče.

Může dojít ke dvěma krajním postojům. Prvním označujeme nadměrné připoutání se rodiče na dítě, kdy se mu dítě stává vším, na základě pocitu zklamání a osamocení rodiče. Druhý postoj vedoucí k připoutání se na dítě, pramení z nenávisť k tomu druhému a rodič se všemožně snaží vymazat bývalého partnera nebo partnerku ze svého života i z života dítěte.

K odbourání nepřátelských postojů je třeba zabránit nepřátelskému vztahu mezi rodiči. Pokud už nepřátelství propuklo, je třeba napomoci k tomu, aby bylo co nejdříve odstraněno. Věčné přetahování a házení špíny jeden na druhého před dítětem, které se ocitá mezi mlýnskými kameny, dítěti opravdu nepomůže. Ba naopak, ztrácí pak veškeré iluze o možném harmonickém soužití dvou lidí.

Uklidnit citovou porozvodovou bouři na mírně se vlnící citovou hladinu, je prvním krokem pro rodiče, kteří pak mohou opět věcně uvažovat a jednat, dokonce začít žít nový a možná i šťastnější život. „Máme zvláštní schopnost vnímat (a představovat si) všechny špatné vlastnosti toho druhého, jestliže na něj máme zlost. Jestliže nás však zlost přejde a smíříme se, jsme opět zvýšeně schopni vnímat jeho dobré vlastnosti. K tomu je vhodné podotknout, že až na případy jasné patologie si sotva můžeme představit člověka, který by neměl nějaké dobré (nebo přijatelné) vlastnosti.“⁷⁰ Žádný rodič není jen špatný nebo dobrý, proto je správné s dítětem o rodiči mluvit v dobrém, vždyť oba rodiče, i přestože nejsou schopni žít společně, mají děti rádi.

---

⁷⁰ MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina*, s. 159.

Na konec této kapitoly chci ještě uvést pět faktorů, které pomáhají dětem tlumit negativní dopady rozvodu rodičů, při rozhodování o svěřeni dítěte do péče, by se na ně určitě nemělo zapomínat. Jsou to:

- „1. Dostatečný kontakt s oběma rodiči, který by dětem umožňoval udržovat vztahy s každým rodičem na vysoké kvalitní úrovni.
2. Kooperující, málo konfliktní vztah mezi rodiči.
3. Kvalifikované a citlivé „autoritativní“ výchovné metody.
4. Minimum změn pro děti.
5. Dobrý systém společenské podpory pro děti a rodiče.“⁷¹

3.4 Vliv péče na dítě po rozvodu

Svěření dítěte do výhradní péče matky nebo otce, není vždy jasně a lehce průhledné. Často se jedná o velmi těžké a sporné rozhodnutí. Hledáme odpovědi na otázky, jak ovlivní budoucí vývoj dítěte péčí u jednoho nebo druhého rodiče. Zvažujeme, zda u rodiče, u kterého má dítě v současnosti nejlepší podmínky je bude mít i v budoucnu, jestli se přístup rodiče po rozvodu zásadně nezmění. Jasná odpověď na tyto pochybnosti neexistuje, proto se většina soudců řídí zkušenostmi a prožitky nejen svými, ale i dětí, které prožily rozvod svých rodičů, některé se zúčastnily psychologických výzkumů. Péče u matky i u otce má své výhody i nevýhody.

3.4.1 Výhradní péče otce

„Výhradní péče otce neušetří děti od bolesti rozvodu. Reagují stejným rozsahem citu a chování jako děti v domovech s výhradní péčí matky. I když

---

⁷¹ WARSHAK, R. *Revoluce v porozvodové péči o děti*, s. 113 – 114.

každé dítě reaguje poněkud rozdílně, a také mnohé záleží na věku dítěte, některé symptomy se vyskytují velmi často. Patří mezi ně hněv, zmatení, obavy a lítost. Tyto děti se snadno rozpláčou, takže rodiče by častý pláč neměl překvapit. U malých dětí v domácnostech s výhradní péčí otce je větší pravděpodobnost, že se projeví regresivní prvky, jako např. noční pomočování, cucání palce, zvýšená potřeba pozornosti od rodičů a od učitelů.⁷² Reakce tohoto druhu bývají našťastí pouze dočasné.

Podobnou úlevu i radost po rozpadu manželství, které ohrožovalo zdravý vývoj dítěte, cítí děti jak ve výhradní péči otce tak i matky. Ne všechny změny u dítěte musí být zákonitě negativní, u některých dětí se po rozvodu objevila větší schopnost sebeovládání a dospělejšího chování.

Při svěřením dítěte do péče otci, se otec musí vyrovnat s jistými změnami, podobně jako matky. Největší problém však bývá skloubení zaměstnání a péče o děti. Někteří muži, proto ze začátku nepohrdnou pomocí od příbuzných. Pro většinu mužů bývá ze začátku velký problém zvládnout své zaměstnání, domácnost a výchovu svěřených dětí.

Někteří z nich mohou mít i citové problémy. Někdy se starají o děti, proto, že svěřením péče dětí matce, by mohlo mít na dítě negativní dopad. Jiné zase manželka opustila a děti mu zůstaly, jednoduše se matce nehodily do dalších životních plánů. Za těchto okolností může být pro muže obtížné zvládnout bolest a hněv. Následně se může otec pokusit přerušit kontakt dětí s matkou. Kdy touhu dětí po setkání s matkou nepovažuje za něco normálního a pochopitelného, ale za zavržení své vlastní osoby.⁷³

Další nástrahou, která může otce vychovávajícího svou dceru překvapit, je období dospívání, kdy mu dívka svou vizáží, gesty nebo způsobem mluvy může připomínat ženu, která ho i jeho děti opustila. Těžce se bude srovnávat s touhou dcery se osamostatnit. Často v této situaci rodiče sahají po trestech typu domácího vězení, což se většinou mine svým účinkem.

---

⁷² WARSHAK, R. *Revoluce v porozvodové péči o děti*, s. 108.

⁷³ Srov. SMITH, H. *Děti a rozvod*, s. 122.

Podle některých výzkumů se prokázalo, že ve výhradní péči u otce se lépe s rozvodem srovnají chlapci. Ti pod vedením svého otce bývají zralejší, samostatnější a rádi spolupracují. Bývají méně úzkostní, mívají více sebevědomí. Často zde dochází k utvoření přátelského vztahu otce a syna. Naopak u dívek v otcovské péči může dojít k regresi. Jsou známé případy, kdy se dívka v péči otce začne chovat jako dítě o pár let mladší. Jakoby se chtěla vrátit do období, kdy se doma cítila v bezpečí.⁷⁴

I přes všechny možné nástrahy se neprokázalo, že by se vliv výhradní péče otce nebo matky drasticky podepsal na osobnosti dítěte. Psychický stav dětí v obou případech péče je naprosto srovnatelný.⁷⁵

3.4.2 Výhradní péče matky

I pro matku nastává mnoho nových situací, které po rozvodu musí zvládat. U většiny matek se po rozvodu objevují pocity osamělosti a ochromující pocit nedostačující sebedůvěry.

Některé ženy překvapí jejich síla, pramenící ze vzteku na bývalého manžela. Tak se může stát, že dítě přijde o oba rodiče, jeden se odstěhuje a druhý se natolik změní, že se v něm dítě nevyzná a necítí se bezpečně.⁷⁶ Čím depresivnější je taková matka, tím obtížněji bude dětmi pozitivně zaujata. Může se od dětí odtáhnout, někdy se i ponořit do víru aktivit mimo domov a to vše v úsilí zlepšit svůj trýznivý vnitřní stav.

Jedním z pocitů, kterými ženy samoživitelky trpí, je bezesporu pocit viny. Matka bývá často tak vyčerpaná ze zaměstnání a domácích prací, že jí nezbývá mnoho času a hlavně sil na dítě. Přitom samostatné zaměstnání, jak matky tak i otce, dětem nevýhody ani stres nepřináší, kamenem úrazu bývá špatná organizace pracovního dne. Ta se dá zvládnout s notnou dávkou disciplíny,

---

⁷⁴ Srov. SMITH, H. *Děti a rozvod*, s. 117 – 120.

⁷⁵ Srov. Tamtéž, s. 116.

⁷⁶ Srov. Tamtéž, s. 120.

flexibility a kreativity, i přesto zanechá v matce nepříjemný pocit, že není u svého dítěte, když ho potřebuje. Vše je ovlivněno věkem dítěte, dítě v každém věku potřebuje péči a pozornost, ale děti staršího školního věku jsou samostatnější a na matce již ne tak závislí. Proto většina matek obětuje čas, který by mohla mít jen pro sebe, svým dětem.⁷⁷

Někdy se stává a do jisté míry může být i užitečné, když se žena na krátkou dobu může spolehnout na citovou podporu staršího syna či dcery a využít je jako důvěrníky, tato situace by však neměla trvat příliš dlouho. „Jestliže je vazba příliš těsná, trvá příliš dlouho a matka je citově závislá výhradně na dítěti, může se stát, že se dítě cítí provinile, pokud chce žít vlastním životem. Dítě vnímá samo sebe jen jako polovinu páru a ne jako úplnou osobnost a připadá si provinile, protože maminka je doma sama a osamělá. Děti v této situaci se mohou stát dobrovolnými vězni, v noci je pronásledují děsivé sny a ve chvílích nečinnosti je ruší bolestné vzpomínky. Jedno dítě k tomu řeklo: „Někdy je musíte mít rádi, jako by je měl rád jiný dospělý, protože jinak mají deprese.“ V době rozchodu rodičů potřebují mladší děti utěšování, ale dlouhodobé spaní s maminkou v její posteli není v jejich nejlepším zájmu.“⁷⁸

Často dochází k tomu, že matka, která má svěřeného syna do výhradní péče, místo toho, aby svého syna povzbuzovala a odměňovala jeho nezávislé a zkoumavé chování, jej většinou od nezávislého chování odrazuje a podobné projevy potlačuje a omezuje. Více než otcové se něčeho obává, když se chlapec zapojí do nějakých dobrodružných, hlučných či nespoutaných aktivit. Je-li matka ustrašená a omezuje-li aktivní a asertivní chování svého syna, pak je větší pravděpodobnost, že její chlapec se stane plachým, nadměrně závislým a nejistým v pocitech své příslušnosti k mužskému pohlaví.⁷⁹

I u výhradní péče matky jsou možná stejná rizika i výhody jako u péče otce.

---

⁷⁷ Srov. ROGGE, J. *Výchova dětí krok za krokem*, s. 248.

⁷⁸ SMITH, H. *Děti a rozvoje*, s. 120.

⁷⁹ Srov. WARSHAK, R. *Revoluce v porozvodové péči o děti*, s. 51.

3.5 Dlouhodobé problémy dětí ve výhradní péči

Někdy mohou nastat různá psychologická poškození u dětí, které vyrůstají v rodinách s výhradní péčí matky i otce. Na následujících stránkách uvedu pár základních možných problémů.

3.5.1 Sebeúcta

Sebeúcta je psychologická charakteristika, která by se dala též popsat jako reputace, kterou má člověk sám u sebe. „Říká-li mi můj vnitřní cit, že jsem osoba schopná a cenná, pak mám sebeúctu vysokou a naopak.“⁸⁰

Podíváme-li se na okolnosti, které jsou nejpříznivější pro rozvoj zdravé sebeúcty, snadno pochopíme, proč jsou děti z rozvedených rodin v tomto směru postiženy. Sebeúcta se může zdravě rozvíjet v prostředí, kde vztah rodičů k dětem je vztahem vřelý, chápající a pozitivní pozornosti. Pro rodiče, kteří procházejí rozvodem, jsou však tyto vlastnosti nedostatkovým zbožím.

„Děti, zejména mladší, nerozumějí depresím starších. Když se matka zdá nepozorná, vlažná, málo citová, mohou se její děti domnívat, že udělaly něco, co jim matku vzdálilo. Podobně na sebe děti vztahují nepřítomnost otce, jakoby to byla jejich vina, že se rodiče rozvedli.“⁸¹

Když se matce podaří najít znovu svoji původní emocionální rovnováhu a čím více je fyzicky a emočně dostupná, tím lépe se bude dětem dařit v její péči. Bude-li však doba matčina hledání příliš dlouhá, nabudou děti dojmu, že si jich matka už mnoho necení. Od toho je jen malý krůček k pocitům nízké ceny. Většina dětí začne pociťovat chybu spíše u sebe, než aby si začaly myslet, že jejich otec či matka jsou špatní jako rodiče. Nízká míra sebeúcty pochází také z pocitu hanby spojené s rozvodem. Ten pramení z mínění dítěte sama o sobě, najednou má pocit,

---

⁸⁰ WARSHAK, R. *Revoluce v porozvodové péči o děti*, s. 48.

⁸¹ Tamtéž, s. 48.

že jeho rodina není tak dobrá jako rodina ostatních. Pokus o srovnání s ostatními rozvedenými rodinami často u dítěte nezabere.⁸²

3.5.2 Maskulinita

„Sebeúcta dítěte je úzce spojena s jeho pocitem, jak přiměřeně naplňuje mužskou nebo ženskou roli.“⁸³

Můžeme pozorovat, že chlapci, kteří byli dáni do výhradní péče matky, ještě před vstupem do školy, se cítí a jednají méně mužsky než chlapci, jejichž rodiče se nerozvedli. „Když se takto poznamenaného chlapce zeptáme, jakým činnostem, hračkám a případným povoláním v budoucnu dává přednost, pak jeho volby mají méně společného s jinými malými chlapci a více společného s malými dívkami. A nejen jeho myšlenky jsou jiné. Ve skutečnosti si i více hraje s děvčaty a mladšími dětmi než s chlapci, jejichž otec žije doma. Dává i přednost těm typům her a činností, které se líbí malým dívkám.“⁸⁴ Tito chlapci by chtěli být jiní, ale nevědí jak, nebo jsou příliš nejistí a nemají odvalu to zkusit. Jsou většinou velmi závislí na svých matkách, nejistí v jednání s vrstevníky mužského pohlaví a často jsou jimi zastrašováni. I když si zkoušejí hrát s jinými chlapci, bývají ignorováni nebo odmítáni a důsledkem toho také velmi nešťastní, osamělí a plní pocitu odcizení.⁸⁵

Toto větší riziko nejisté maskulinní identity u chlapců ve výhradní péči matky má své kořeny nejen v pouhé nepřítomnosti otce. Je zde vliv i jiných faktorů, jako jsou matčiny postoje a chování. I když se matka samoživitelka snaží být svým dětem matkou i otcem ze všech sil, některé věci takové matky svým synům dát nemohou. Jednou z nich je silná maskulinní identita.⁸⁶

---

⁸² Srov. WARSHAK, R. *Revoluce v porozvodové péči o děti*, s. 49.

⁸³ Tamtéž, s. 50.

⁸⁴ Tamtéž, s. 50.

⁸⁵ Srov. Tamtéž, s. 50.

⁸⁶ Srov. Tamtéž, s. 51.

3.5.3 Intimní vztahy

Aby člověk dokázal zakládat a prožívat úspěšné intimní vztahy, potřebuje k tomu mít určité vlastnosti a mít jistá přesvědčení, z nichž většina bývá formována právě rodiči. Jsou to především přesvědčení o naší vnitřní ceně jako partnerů, důvěra v lásku toho druhého, dostatečné citové odpoutání od našich rodičů, tak abychom byli psychologicky k dispozici k úzkému vztahu s jiným dospělým a schopnost účinně řešit konflikty, které v intimních vztazích nevyhnutelně vznikají.⁸⁷

K ústředním psychologickým úkolům adolescence a rané dospělosti patří vytvoření vztahů k příslušníkům druhého pohlaví. Otcův zájem, podpora a dosažitelnost dávají synovi zřetelnou výhodu ve společenském styku se ženami. Je-li pro matky samoživitelky těžké dát svým synům maskulinní sebedůvěru, pak pro ně bývá téměř nemožné vychovat dívky, které mají hlubší důvěru ve svoji atraktivnost vůči mužským partnerům. Což bývá ve velké míře role otce. Dojde-li k tomu, že otec z různých důvodů nefunguje se svými postoji, chováním či nedostatkem zájmu o dceru dochází ke zvýšené pravděpodobnosti, že dcera bude mít obavy a pochybnosti o své atraktivnosti jako ženské partnerky, bude mít pochyby, že by ji nějaký muž mohl milovat pro ni samu a může mít obecnou nedůvěru v muže. Bude i méně pravděpodobné, že najde uspokojení v lásce.

„Dívky, které vyrůstaly v rodině bez otce, mají zřetelně větší potíže dosáhnout pohody ve vztahu s muži. Stojí je také více času a námahy vzbudit u mužů pozornost než dívky z rodin úplných. V jejich volném čase je lze nalézt častěji na místech, kde se zdržují chlapci. Na schůzky s partnery začínají chodit mladší a jsou také dříve aktivní sexuálně.“⁸⁸

Z toho vyplývá, že cítili se dívka odmítnuta prvním mužem svého života – svým otcem – pak všechna další setkání s muži jsou ovlivněna touto událostí, jsou plna obav a podezření. Co může napomoci jsou dobré vztahy s jinými muži – s nevlastním otcem, který se opravdu stará, se starším bratrem,

---

⁸⁷ Srov. WARSHAK, R. *Revoluce v porozvodové péči o děti*, s. 51.

⁸⁸ Tamtéž, s. 52.

dědečkem, strýčkem, učitelem či psychoterapeutem. Přesto však obavy příliš často zůstávají.

Podobně jako dívky, mají i chlapci vychovaní v rodině jediným rodičem problémy dosáhnout naplnění v heterosexuálních vztazích. Třeba i deset let po rozchodu rodičů je velká část těchto mladých mužů osamocena a má za sebou jen velice málo trvalejších heterosexuálních vztahů (pokud vůbec nějaké). Ze strachu z odmítnutí jsou k ženám velmi zdrženliví, nesnaží se příliš ženu dobývat a při sebemenším náznaku nezájmu se ihned stáhnou. Bojí se otevřít a důvěřovat druhému, často ani pořádně nevěří v lásku, protože si pamatují bolest svých rodičů, když se vztah začal vyvíjet proti nim.⁸⁹

„Jedním z hlavních znaků životaschopného a zdravého intimního vztahu dvojic je jejich schopnost úspěšně řešit konflikty, které nutně vznikají. Děti se pozorně dívají, co jejich rodiče dělají s konfliktem. O mnoho let později, když musí řešit vlastní manželské potíže, čerpají z těchto raných lekcí. Může to být i jeden z důvodů, proč děti z rozvedených rodin s větší pravděpodobností volí rozvod, jako odpověď na své vlastní manželské problémy. Rozvod připraví děti o příležitost, aby zblízka pozorovaly, jak si dva dospělí úspěšně poradí s konfliktem.“⁹⁰

Přesto je však možné i po rozvodu modelovat pro dítě situace, jak úspěšně řešit vzniklý konflikt. Pokud otec udržuje kontakt s dětmi, pak spolu rodiče potřebují alespoň minimálně spolupracovat. Je tedy důležité, aby toho byli schopni a snažili se vyhnout nadměrné zlobě. Jejich klidná komunikace po rozvodu může dítěti výrazně pomoci řešit partnerské konflikty v jeho budoucím životě.

---

⁸⁹ Srov. WARSHAK, R. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. s. 53.

⁹⁰ Tamtéž, s. 55.

3.5.4 Citové vztahy

„Rozvodem děti hodně ztrácejí. Kromě ztráty denního kontaktu s otcem obvykle vidí méně i svoji matku, která věnuje více času výtvarnému než musela věnovat dříve. Někdy dochází k úplnému přerušení kontaktu s některými příbuznými, jako např. s prarodiči ze strany otce. Mohou také přijít o svůj důvěrně známý domov a jeho okolí, o školy, přátele a dokonce o domácí zvířata.“⁹¹

V rodinách, kde je více než jedno dítě dochází k situacím, ve kterých děti nemohou trávit čas s jedním z rodičů o samotě. Tato skutečnost není běžně známá či uvědomovaná. Sourozenci společně navštěvují svého otce a také se jako skupina vrací ke své matce. Děti rozvodem ztrácejí pocit rodinné jednotky tak, jak ji znaly předtím.

Mnohým dětem se po počátečním rozvodovém rozruchu podaří znovu nalézt svou rovnováhu a prožijí celkem slušně normální dětství. I když se litují, nakonec se jim podaří se ztrátami smířit, vyrovnají se s realitou rozvodu a přizpůsobí se reorganizaci rodiny, která nyní žije pod dvěma střechami, a také tomu, že je nyní v jejich životě více dospělých.⁹²

Velké množství dětí se ke ztrátě úplné rodiny stále vrací. Se smutkem denně sní o úplné rodině. Nejedná se však o příležitostnou fantazii normálního dítěte o životě v idylické televizní rodině, kde se všechny konflikty řeší v lůžce během pár minut. Děti z rozvedených rodin by obšťastnila mnohem prozaičtější nabídka. Velmi je láká možnost, být alespoň na chvíli součástí obyčejné rodiny, ve které by tatínek a maminka žili pod jednou střechou. Rodiče často podceňují důležitost tohoto uspořádání, které děti považovaly před rozvodem za zcela samozřejmé a neměnné. To které teď postrádají a je nenávratně pryč. Děti, pokud se s touto ztrátou nemohou vyrovnat, někdy podnikají i zoufalé pokusy s cílem, aby jejich rodiče byly opět pohromadě.

---

⁹¹ WARSHAK, R. *Revoluce v porozvodové péči o děti*, s. 56.

⁹² Srov. Tamtéž, s. 56.

„Mnoho dětí vychovávaných v rozvedených rodinách trpí nejen depresí, ale navíc i vyšší mírou úzkosti. Podobně jako jiná traumata pro děti, i rozvod trvale mění způsob, jakým děti přemýšlejí o světě a o svém životě. Dokonce i v domácnostech, kde děti byly svědkem bojů mezi rodiči, je zpráva o rozvodu obyčejně překvapí. Představa dětí, že rodiče tu s nimi budou stále je tak samozřejmá, že je opak prostě nenapadne. Když však jeden rodič opustí domov, mnohé děti už nikdy nezískají ten pocit jistoty, který měli před rozvodem. Nemůžeš-li se spolehnout na své rodiče – základnu svého pocitu bezpečí – nemůžeš se pak spolehnout na nic. Život již není tak bezpečný, tak předvídatelný, tak jistý.“⁹³

Bohužel v mnoha rodinách síla konfliktu po odloučení nezeslábne. U dětí vychovávaných v takovém rodinném prostředí, bývá nejvyšší pravděpodobnost nástupu dlouhodobých psychologických problémů a také zpětného pohledu na dětství jako na nešťastnou pouť jedné z nejdůležitějších etap života. Když se rodiče spolu neustále hádají, ponižují jeden druhého nebo proti němu dokonce bojují, nedokážou vnímat bolest, kterou tím způsobují svým dětem.

Přitom jednou z nejspolehlivěji prokázaných souvislostí ve výzkumech v dětské psychologii je škodlivý vliv nadměrného množství rodičovských konfliktů na děti. Když se rodiče navzájem podrážejí, pak děti nevědí, s kým se identifikovat, koho respektovat, komu věřit. Když rodiče ukáží, že při výchově dětí mohou spolupracovat i v případě, že spolu nemohou žít, mají jejich děti pocit, že jsou chráněny, což jim umožňuje, aby pokračovaly v identifikaci s oběma rodiči.⁹⁴

---

⁹³ WARSHAK, R. *Revoluce v porozvodové péči o děti*, s. 59.

⁹⁴ Srov. Tamtéž, s. 60.

3.5.5 Sebeovládání

„Krátkce po rozvodu vzroste u dětí negativismus, impulsivita, agresivita a neposlušnost. K takovým projevům dochází doma i ve škole. Jak chlapci, tak dívky zlobí více v bezprostředně porozvodovém období. Avšak problémy chlapců bývají vážnější a trvají déle. Dva roky po rozvodu problémy průměrné dívky prakticky mizí a její chování je stejné jako chování dívek z úplných rodin. Ve stejném časovém období se chování průměrného chlapce sice většinou dosti zlepšší, ale výrazné problémy v chování dále zůstávají. Podle výzkumů mohou tyto problémy přetrvávat i v době šesti let po rozvodu.“⁹⁵

U některých případů zlobení dětí vlastně jen odráží špatné chování dospělých. Rozvádějící se manželský pár na sebe bývá často zlostný a neschopný se ovládat. Není na tom nic neobvyklého, když zlobnou konfrontaci provází násilí. Nedokáží-li se dospělí ovládat a předvádějí-li to dětem, jak jim pak mohou chtít zamezit, aby nevybuchovaly také?

Chlapci s problematickým chováním nejlépe prospívají v péči rodičů a učitelů, kteří systematicky dodržují pravidla a postupy, jsou vřelí a pečující a mají věci pod kontrolou. Z domovů, kde chyběl otec, přichází neúměrně mnoho delikventů. Nejen že existuje silná závislost mezi nepřítomností otce a mužskou delikvencí, ale i mezi mírou recidivity: delikventi, jejichž otec nebyl přítomen ještě než dosáhli věku šesti let, mají vyšší míru recidivity než ti, jejichž otcové byli doma během jejich dětství.⁹⁶

Souvislost mezi antisociálním chováním a nedostatečnou otcovskou péčí neznamená, že všechny nevydařené vztahy mezi otcem a synem nutně povedou k delikvenci, nebo že pozitivní vztah k otci zaručuje, že dítě se antisociálnímu chování vyhne. Do hry zde vstupuje mnoho jiných vlivů, včetně ekonomické situace a kvality vztahu mezi chlapcem a jeho matkou. Avšak ani vřelý, angažovaný, pečující otec, není schopen stoprocentně ochránit své dítě proti

---

⁹⁵ WARSHAK, R. *Revoluce v porozvodové péči o děti*, s. 61.

⁹⁶ Srov. Tamtéž, s. 61.

antisociálnímu chování, zatímco v případě otce, který neplní svou rodičovskou funkci, pravděpodobnost delikvence roste.

4 DOPLNĚNÁ RODINA

„Doplněnou rodinou myslíme tedy rodinné společenství, v němž jeden z manželského páru je vlastním biologickým rodičem dítěte, přičemž druhý je tzv. nevlastní.“⁹⁷

„Nová rodina vzniká v okamžiku, kdy si jeden z partnerů přivede do nového partnerství děti z partnerství předchozího (ať už mu byly svěřeny do péče nebo ne). Bez dětí sice vzniká nový pár, ne však nová rodina.“⁹⁸

S doplněnou a následně i novou rodinou se dnes setkáváme zcela běžně. Důvodem, který předchází doplnění rodiny bývá nejčastěji rozvod a nebo úmrtí jednoho z rodičů. V obou případech přivádí zůstávající rodič dítěti nového člena popřípadě i členy do jejich rodinného soužití. Jaký pozitivní či negativní dopad to může mít na dítě, jak dítě přijímá nového partnera svého rodiče, popřípadě jak se sžije s novými nevlastními sourozenci, to jsou otázky pro tuto kapitolu.

4.1 Matčín nový partner

Příchod a přijetí nového matčina partnera, tedy nevlastního otce, ovlivňuje celá řada činitelů. Ve své práci uvedu osm základních činitelů, je však třeba vzít v úvahu, že každý případ si žádá svůj individuální přístup. Závěry podle průměru se mohou lišit v různosti přijetí nového mužského prvku v rodině.

Osm základních činitelů, které ovlivňují přijetí nového partnera matky:

---

⁹⁷ MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina*, s. 171.

⁹⁸ SAUZÉDE, J.-P., SAUZÉDE-LAGARDE, A. *Spokojené soužití v nové rodině*, s. 15.

1. „Pohlaví a věk dítěte.
2. Spokojenost matky v novém partnerském vztahu.
3. Osobnost matky a její předchozí vztahy k dětem.
4. Osobnost matčina partnera a jeho vztah k jejím dětem.
5. Doba od rozvodu do příchodu nového partnera do rodiny.
6. Existence, osobnost a vztah vlastního otce k dětem a dětí k němu.
7. Postoj vlastního otce k matčinu novému sňatku (eventuelně k adopci matčiným novým manželem).
8. Povaha vztahu mezi matkou a jejím partnerem (manželství, druh, volné soužití, jen občasné návštěvy).“⁹⁹

I v tomto období mívají některé ženy sklony k tomu, aby u svého nového partnera vnímaly pozitivní stránky jeho osobnosti. Pozitivní vztah s partnerem se snaží vidět ve vztahu partnera s dětmi. To bývá přirozeným jevem, jelikož ženě záleží na dobrých vztazích v nové rodině. Pokud se zaměříme na přijetí partnera dětmi, obecně zjistíme, že jej daleko lépe přijímají mladší děti než starší. V otázce pohlaví mají s přijetím nového partnera menší problém dívky. Chlapci, hlavně po delším soužití s osamocenou matkou, vnímají nového partnera matky jako pro sebe nevídaného konkurenta.

Jádro problému s přijetím nového partnera, může vyplynout i z přirozené tendence matky identifikovat se s dítětem, hlavně pak v silně emocionálně vypjatých situacích. Matky žijí s přesvědčením, že její dítě zaujalo stejný postoj jako ona ke svému bývalému manželovi tak i k jejímu novému partnerovi. V matčině šťastném období, kdy našla nového muže svého života, ztrácí opět schopnost vnímání svého dítěte a jeho potřeb.¹⁰⁰ Může docházet i k větším nedorozuměním mezi matkou a dítětem.

Dítě po odchodu otce, ať už díky úmrtí nebo častěji po rozvodu, prožívá jiné pocity než matka. Zatímco ona prožívá pocit zaplnění prázdnoty, vzniklé odchodem bývalého partnera a nový milenecký cit. „Dítě zpravidla není v situaci deprivace, nýbrž spíše v situaci vnitřního konfliktu při ambivalentním postoji

---

⁹⁹ MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina*, s. 168 - 169.

¹⁰⁰ Srov. Tamtéž, s.169.

k matce a vlastnímu otci. Tyto postoje jsou hluboce zakořeněny, zatímco vztah k novému příchozímu je mu zpravidla imputován zvenčí a bez jeho spontánního souhlasu. Přijmout někoho do té doby cizího do intimity rodinného soužití není pro dítě otázkou povrchní adaptace na nově vzniklou situaci, nýbrž otázkou jeho identity.¹⁰¹ Dítě ve svém nitru začíná hledat odpovědi na otázky typu: Kdo nyní jsem?, ke komu patřím?, jakou mám pro koho cenu? V případě malých dětí hraje velkou roli i úzkost a strach ze všeho neznámého a nového. V některých případech může dojít k neurotickému mutismu, kdy dítě mluví pouze s matkou nebo jinými ženami.

Z poznatků vyplývá pár dobrých rad, které mohou ulehčit vstup nového člena do rodiny.

1. Dopřát dítěti dostatek času, často více než ho potřebuje jeho rodič. Ten má přirozenou tendenci novou situaci urychlovat.
2. Nový partner by se neměl dítěti vnucovat, nesnažit se do přízně dítěte vlichotit, ani by je neměl uplácet a sám sebe ponižovat.
3. Důležité je zvážit, jak mají děti nového partnera oslovovat. Každý způsob oslovení je spojen s postojem, např. křestní jméno = kamarád, strejda = nezávadný dobrák, pán = otažitost.
4. Nesnažit se, nahradit hned dětem jejich biologického otce. Přílišná aktivita by mohla způsobit nedůvěru dětí. Také by neměl ani on ani matka zveličovat jeho dobré vlastnosti a dělat z biologického otce padoucha.¹⁰²

4.2 Otcova nová partnerka

Podobné pocity, jaké zažívají děti v období kdy žije vedle matky a zároveň i s nimi nový muž, zažívají i děti, kterým představí otec svou novou partnerku.

Představy o roli nevlastní matky mohou být někdy zkreslené. Podíváme-li se do říše pohádek, které dětem čteme před spaním, zjistíme, že nevlastní matka tedy

---

¹⁰¹ MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina*, s. 169.

¹⁰² Srov. Tamtéž, s. 169 - 170.

macecha, bývá zlá, s jejím příchodem do rodiny přichází i zloba, přetvářka i neštěstí. Tím se nevědomky pomáhá dětem v jejich černo – bílém vidění. Kdy nepřímo sdělujeme dítěti, že vlastní matka je dobrá a že ho nic lepšího než láska vlastní matky nemůže potkat.¹⁰³ Zatímco macecha dostala opačné vlastnosti. I když se nám to může zdát nepravděpodobné, mohou tyto představy značně znesnadnit přijetí nevlastní matky do rodinného soužití.

Stejně jako u přijetí nového partnera i v tomto případě platí rady, které jsem uvedla v předchozí podkapitole.

Častou chybou nového páru, hlavně partnerky, bývá přijetí obrazu bývalé partnerky, vytvořeného partnerem či zaujatými členy rodiny. Skutečnost se může radikálně lišit. Tyto soudy by pak mohly vážně uškodit vztahům se samotnými dětmi.

Může se zdát, že je mnohem snazší pro ženu přijmout dítě svého nového partnera za vlastní. Lze vůbec nemilovat dítě milovaného muže? Tak mnoho žen přichází do nové rodiny s přesvědčením, že budou spravedlivou a laskavou nevlastní matkou.¹⁰⁴ Ne vždy se toto přesvědčení stane pravdou. Rozdíl můžeme vidět v rodinách, kde s novým párem žijí děti partnera a kam děti přicházejí jen na víkend nebo se střídají po týdnu v rámci střídavé péče o dítě. V mnoha případech vytváření nového rodinného prostředí dochází ke střetu názorů ve výchově. Nevlastním matkám se nevlastní děti zdají často rozmazlené, jsou plně přesvědčeny o nutnosti změny stylu výchovy.¹⁰⁵ Avšak k jakýmkoli změnám a to především ve výchově, by mělo docházet pozvolna a to po konzultaci s partnerem.

S přijetím nové matky, vznikají u dětí různé fantazie ohledně náhrady za jejich pravou a milovanou maminku. Tomu je dobré předejít.

---

¹⁰³ Srov. MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina*, s. 171-172.

¹⁰⁴ Srov. ANTIER, E. *Dítě toho druhého*, s. 18.

¹⁰⁵ Srov. Tamtéž, s. 19 - 20.

4.3 Pravidla v nové rodině

V nové rodině se setkáme hned s několika možnostmi dělení členů. Patří sem členové opravdoví – biologický rodič a jeho děti, nevlastní – nový partner či partnerka se svými vlastními dětmi, polorodoví členové – děti narozené novému páru. Mezi členy tedy počítáme i děti partnerů, které nežijí v nové domácnosti, ale stávají se jejími členy pravidelně jen na chvíli, např. dva víkendy v měsíci nebo čtrnáct dní v měsíci (již zmíněná střídavá péče rodičů). K tomuto výčtu přičteme i bývalé partnery a jejich nové partnerky a děti z nových vztahů a v neposlední řadě i prarodiče. Ti všichni svým způsobem, někteří více, jiní méně, působí na výchovu a rozvoj dětí. Tím zasahují i do struktury chodu nové rodiny.¹⁰⁶ S tím samozřejmě souvisí rozdělení rolí, což může usnadnit dětem, ale i dospělým orientaci v nově vzniklé situaci. Dodržování osvojené funkce, pak velmi usnadňuje výchovu dětí.

Situace se různí v několika případech. Pro nový pár je jistě daleko jednodušší, pokud ani jeden z nich nemá děti. O trochu složitější situace nastává v případě, kdy má jeden z páru vlastní dítě. Nejkomplikovanější situace většinou nastává v případě, že oba noví partneři mají ze svého prvního manželství děti.

V obou případech, kdy do nové rodiny přichází dítě či děti jednoho nebo obou partnerů, se začínají řešit otázky bydlení, stravování, financí, výchovy – u koho bude nová rodina bydlet, jestli se budou muset stěhovat do jiného města, jak daleko od bývalého bydliště. Kdo a kde bude mít jaký pokoj, upřednostnit děti, které s rodinou tráví více času, neupřednostňují své dítě před dítětem partnera... Všechny tyto otázky a hlavně emoce, které způsobují, ovlivňují novou rodinu a její členy. Při neopatrném a prudkém provádění změn, může dojít k různým krizím.

---

¹⁰⁶ Srov. SAUZÉDE, J.-P., SAUZÉDE-LAGARDE, A. *Spokojené soužití v nové rodině*, s. 35.

4.3.1 Nevlastní dítě ve věku od tří do dvanácti let

Po vyřešení organizačních nutností se nový rodič, začne potýkat s různými každodenními zdánlivě bezproblémovými situacemi. Často pod bedlivým dozorem dětí. Nevlastní budou zkoušet hranice, co vše si k vám mohou dovolit, vlastní dítě pak může pozorovat váš zájem o druhé dítě. Najednou se zde střetnou dva různé modely rodinných návyků. Umění skloubit dva modely v jeden bude vyžadovat od všech členů domácnosti notnou dávku tolerance, ohleduplnosti a vytrvalosti.

Nevlastní rodič, má ze začátku vždy jednu nevýhodu. Není s dítětem sžit, nezná jeho návyky, potřeby, jeho biorytmus, který je pro každého jiný. To co vlastní dítě nepotřebuje či nedělá, druhé dítě bere za automatické. Berme na vědomí, že jste pro partnerovo dítě cizí. To může zcela úmyslně vyprovokovat svým chováním u snídaně, stylem oblečení nebo nepozdravením, konflikt mezi vámi a partnerem.¹⁰⁷

Je jisté, že budete ve výchově a v zavádění nových pravidel postupovat jinak v případě, že vy nemáte děti a partnerovo dítě přijede jednou za čtrnáct dní na víkend. V tomto případě je dobré pochopit partnerovo nadšení a přizpůsobit se zvykům původní rodiny. V případě střídavé péče by mělo dojít k vzájemné dohodě mezi vámi a partnerem. V rámci možností se po dohodě snažte, aby režim dnů strávených v nové rodině, byl co nejvíce podobný režimu dne u druhého rodiče. Dítě by také mělo vědět, že si jeho rodič vyvolil za svou novou partnerku či partnera právě vás. Důležité je vzájemné respektování mezi vámi a dítětem. Zde vidím jako rozhodující postoj biologického rodiče. Ten by měl dát dítěti najevo svým postojem a chováním, a to hlavně v případě, kdy má dítě ve výhradní péči, že jeho nový partner či partnerka jsou součástí nové rodiny a že je má dítě poslouchat a respektovat. Oni totiž dítě též vychovávají, i přestože hlavní zodpovědnost za výchovu dítěte mají jeho biologičtí rodiče. Vzájemná podpora a otevřenost v otázkách výchovy mezi novými rodiči, usnadňuje dítěti orientaci a dává hranice v chování a normách nové rodiny. Pokud biologický rodič

---

¹⁰⁷ Srov. ANTIER, E. *Dítě toho druhého*, s. 66 – 77.

nepodpoří výchovnou funkci nevlastního rodiče, vytváří dítěti podpůrnou půdu pro ignorování nevlastního rodiče, kterého pak společně odsouvají na vedlejší kolej. Tím ohrožuje vytvoření přátelského vztahu mezi nevlastním rodičem a dítětem, ale také hrozbu narušení vztahu mezi novými partnery. V případě, kdy má nový pár vlastního potomka, vzniká riziko výchovných šumů i v jeho případě. Pokud mají děti oba partneři, měla by platit stejná pravidla pro všechny děti. Nevlastní rodič by se neměl snažit za každou cenu nahradit biologického rodiče. Naopak, když projeví toleranci k biologickému rodiči, autoritu si k dítěti mohou navodit úctou a laskavou pozorností. Rozhodně si ji nevynucujeme příkazem.¹⁰⁸

U pobytu dítěte v nové rodině, by mu neměl být zakazován či rozmlouván kontakt s druhým rodičem. Zvláště pro malé děti může být změna prostředí, i když pravidelná, zásahem. Může se proto zcela přirozeně stát, že se dítěti začne stýskat. Vědomí, že dítě může kdykoli zavolat druhému rodiči nebo ho dokonce vidět, vzbuzuje u dítěte důvěru v novou rodinu. Nepřipadá si zde jako v pasti a často může cítit pochopení.¹⁰⁹

4.3.2 Nevlastní dítě v pubertě

„V tomto období mají všechny děti sklon provokovat a lézt svému okolí na nervy.“¹¹⁰ Pro dítě rozvedených rodičů bývá tato proměna ještě horší, většinou se potýká s otázkou s kým se má identifikovat. Nevlastní rodič se proto často stává hromosvodem jeho nálad.

Rada pro nevlastní rodiče může znít takto: Nenechávejte si své nepříjemné pocity pro sebe, svěřte se s nimi partnerovi.¹¹¹ Zbavíte se tak napětí, které by mohlo vzejít v konflikt s dítětem. Společně s partnerem je možno naplánovat aktivní program, složený z činností, které má dítě rádo. Není vhodné, aby

---

¹⁰⁸ Srov. ANTIER, E. *Dítě toho druhého*, s. 105.

¹⁰⁹ Srov. Tamtéž, s. 83.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 105.

¹¹¹ Srov. Tamtéž, s. 106.

polovinu víkendu tráveného u biologického rodiče trávilo s partou kamarádů. Rodič se tak dobrovolně zříká možnosti udržet s dítětem přátelský vztah.

Pokud dospívající dítě pobývá v nové rodině delší dobu než jsou dva víkendy v měsíci, je třeba se s ním dohodnout na jistých pravidlech. Obzvláště v tomto věku, by měl rodič společně s nevlastním rodičem prodiskutovat a domluvit se na určitých pravidlech, popřípadě i postizích, které mohou přijít v případě jejich porušování. Dítě by mělo mít pocit, že je bráno jako partner a že s návrhy pravidel přišlo buď ono samo nebo biologický rodič.¹¹²

Nevlastní rodič by s ním měl mluvit otevřeně jako s partnerem, nedobírat si ho, ale dát mu najevo svůj zájem o to, aby se mu v nové rodině líbilo a zároveň promluvit i o věcech kolem pravidel. Tak mohou lépe oba dojít k vzájemné ohleduplnosti, ta je nutná na obou stranách.

V tomto období se často stává, že se dítě rozhodne bydlet u druhého rodiče. „Je důležité vědět, že potíže a puberta přicházejí ruku v ruce a že vás váš dospívající nezavrhně po zbytek života, když se rozhodne jít bydlet k tomu druhému, případně když u vás nebude trávit prázdniny nebo víkendy.“¹¹³ Pokud mu jeho biologický rodič vysvětlí, že jeho volbu respektuje, ušetří sebe zkoušek od potomka a jemu naopak prokáže velkou službu.

„Dospívající člověk je paradoxní bytost. Jinak řečeno, nabízí nemálo příležitostí, aby byl konfrontován s vlastními rozpory. Vy jako nevlastní otec nebo nevlastní matka se nesmíte vyžívat ve zdůrazňování nedůslednosti jeho tvrzení a odporu. Nesmíte zneužívat své autority, ale také se nesmíte snažit být nevlastními rodiči, kteří jdou mladému ve všem na ruku, protože tak by vám přerostl přes hlavu. Prostě je třeba dávat pozor na největší nebezpečí, jimž bývá dospívající vystaven.“¹¹⁴

---

¹¹² Srov. ANTIER, E. *Dítě toho druhého*, s. 106.

¹¹³ Tamtéž, s. 107.

¹¹⁴ Srov. Tamtéž, s. 108.

5 VÝCHOVA V RODINĚ

„Mládež dnes miluje luxus,“ píše řecký filosof Platon čtyři staletí před Kristovým narozením. „Má špatné způsoby, pohrdá autoritami, nemá úctu ke starším lidem a žvaní, místo aby pracovala. Odporuje rodičům a tyranizuje učitele.“¹¹⁵

„O jednadvacet staletí později zjišťuje anglický filosof Locke: „V poslední době mě požádalo o radu mnoho rodičů, kteří přiznávali, že už si nevědí rady s výchovou svých dětí.“¹¹⁶

Podobné názory můžeme slyšet i dnes, ale naštěstí ne všichni lámou nad dnešní mládeží hůl. Pokud by se tak dělo, mohla by společnost s příchodem každé nové generace čekat příchod apokalyptického konce. Stále platí, že nový člověk vychází z rodiny, ta se na něm svou výchovou podepíše.

Co je vlastně výchova. „Základní smysl výchovy tvoří rozvinutí lidských hodnot i postojů a vybavení člověka znalostmi a dovednostmi, které mu umožní cítit se bezpečněji a zakusit v životě více prožitků a uspokojení.“¹¹⁷

Výchovu můžeme také chápat, jako směřování k určitým cílům, jako vyvíjející se institucionalizovaný systém a současně jako tvůrčí úkol.¹¹⁸

„Výchova představuje oblast lidského života, která zahrnuje mnoho aspektů a složek navzájem složitě propojených. Obsahuje působení vychovávajícího na vychovávané, ale také působení vychovávaného na sebe sama a na vychovávajícího. Zahrnuje i interakce několika vychovávajících navzájem i působení mezi skupinou vychovávaných a jejími jednotlivými členy, tedy obecně vzájemnou interakci a komunikaci všech zúčastněných. Ve výchově probíhají procesy záměrné, uvědoměle směřující k určitému cíli, ale také působení bezděčné.“¹¹⁹

---

¹¹⁵ ROGGE, J.-U. *Výchova dětí krok za krokem*, s. 7.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 7.

¹¹⁷ VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*, s. 68.

¹¹⁸ Srov. Tamtéž, s. 69.

¹¹⁹ ČÁP, J., ČECHOVÁ, V., BOSCHEK, P. *Dotazník stylu výchovy pro děti od 8 do 12 let*, s. 5.

Pohledů na výchovu je mnoho, najdeme i více stylů výchovy, některým z nich se budu věnovat v této kapitole. Na začátku jsem použila definice výchovy některých myslitelů i současných autorů.

K nejdůležitějším věcem při výchově dítěte je uvědomit si, koho z něj vlastně chceme mít. Potom můžeme k výchově přidat humor, smích, vřelost a šetrnost, tyto složky k ní jistě patří, namísto zarputilosti, nátlaku a perfekcionismu, jimiž se až příliš často vyznačuje běžný den mnoha vychovatelů. Vždyť děti samy mají raději rodiče, kteří se za svou chybu omluví, upřímně, čestně, sebevědomě a s předsevzetím, že se jí příště vyhnou. K tomuto přístupu jsou děti také dost velkorysé a chyby dokážou promíjet.¹²⁰

5.1 Nevhodné typy lásky ve výchově

K výchově by měla beze sporu patřit i citová náklonnost. Od dětství dávají rodiče najevo dětem svou lásku, každý po svém a každý trochu jinak. Vždyť pocit bezpečí a jistoty je základní potřebou dítěte i dospělého. Jsou však případy, kdy rodiče náklonnost svým dětem projevují nevhodným způsobem. V takových případech můžeme nevhodnou lásku definovat jako lásku, která brání dítěti v jeho citovém vývoji. Tím, že rodiče selhávají v naplnění citových potřeb dítěte, roste jeho závislost na rodičích a ti pak podlamují jeho sebedůvěru.¹²¹ Na druhé straně je výzkumy prokázáno, že „u dětí, které dlouho musely žít v prostředí citově chudém, pozorujeme často, že mají vážné obtíže v citových vztazích na všech dalších vývojových stupních.“¹²² Známe čtyři nejběžnější typy nevhodně projevené lásky:

---

¹²⁰ Srov. ROGGE, J.-U. *Výchova dětí krok za krokem*, s. 9.

¹²¹ Srov. CAMPBELL, R. *Potřebuji tvou lásku*, s. 65.

¹²² MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*, s. 38.

5.1.1 Přivlastnění

Tímto slovem rozumíme snahu rodičů udržovat své dítě ve velmi úzké a silné závislosti na sobě samých. Toto přivlastnění nejčastěji vzniká nedostatečným uvědoměním si rodičů, že jejich dítě, které na ně bylo v ranném dětství plně vázáno, vyrostlo a je třeba, aby se postupně osamostatňovalo. Pokud se tak nestane, dochází k utváření velké překážky bránící mu v jeho zdravém citovém vývoji.

Další formou přivlastnění je zacházení s dítětem jako s věcí. Rodiče si neuvědomují, že jednají s člověkem, který potřebuje získat zdravou sebedůvěru. Měli by tedy dítě respektovat, aby se mohlo rozvinout v samostatnou bytost.¹²³

5.1.2 Svádění

V tomto případě můžeme svádění definovat, jako vědomou či nevědomou snahu o využití setkání s dítětem k sexuálním prožitkům.¹²⁴ Proto je velmi důležité uvědomit si, jaký tělesný kontakt dítě potřebuje. V každém vývojovém období dítěte je dobré projevovat mu lásku patřičným fyzickým kontaktem. Například v období puberty přerušit jakýkoli fyzický kontakt dcery s otcem, může narušit dívčin další vývoj. Proto by si rodiče měli uvědomit, že: „1) každé dítě bez ohledu na svůj věk potřebuje vhodný fyzický kontakt, 2) občasné sexuální pocity nebo letmé sexuální představy týkající se dítěte jsou normální, 3) rodič by neměl považovat nevhodné pocity za důležité a měl by i nadále dávat dítěti to, co potřebuje, včetně vhodných form fyzického kontaktu.“¹²⁵

---

¹²³ Srov. CAMPBELL, R. *Potřebuji tvou lásku*, s. 65.

¹²⁴ Srov. Tamtéž, s. 66.

¹²⁵ Tamtéž, s. 68 – 69.

5.1.3 Seberealizace prostřednictvím dítěte

Můžeme shrnout do krásného příkladu, kdy si rodiče skrze své dítě plní své nesplněné sny. Rodiče se tak snaží žít životy svých dětí. Neuvědomují si však, kolik podmínek a nároků, často přehnaných, na jejich děti, jejich láska nakládá. Nemůžeme tedy chtít po dítěti, které se bojí výšek, aby se stalo horolezcem jen proto, že to byl tatínkův velký dětský sen.

„Mezi nejhorší druhy této nevhodné formy lásky patří matčino prožívání romantických snů a tužeb prostřednictvím života dcery. Matka to většinou dělá tak, že uvádí svou dceru do vztahů a situací, ve kterých by se chtěla sama ocitnout. Klíčem k rozpoznání tohoto fenoménu je matčin posedlý zájem o intimní zkušenosti a detaily z milostných schůzek svého dítěte.“¹²⁶ K podobnému případu může dojít i mezi otcem a synem. Zde se i otec snaží prožívat synovy milostné prožitky, vnímá-li se otec jako sexuální hrdina, docílí toho, že jeho syn bude pravděpodobně vnímat ženy a dívky pouze jako sexuální objekty. Nebude schopen brát ženy jako sobě rovné.

5.1.4 Záměna rolí

V tomto případě si rodič zamění roli se svým dítětem. Vzhlíží k němu jako ke zdroji své nové sebedůvěry, potěšení a lásky. Rodič získá pocit, že dítě je povinno, starat se o jeho citové potřeby, utěšovat ho a podporovat. Nemůžeme však očekávat, že nás dítě utěší, zbaví nejistoty, a že bude ve svém věku povolné, poslušné a zralé ve svém chování.

Typickým modelem projevu lásky je rodič, který vnímá dítě jako mnohem starší než ve skutečnosti je. „Pozorováním takových vzájemných vztahů mezi rodičem a dítětem jsme dospěli k jasnému závěru, že rodič se v těchto případech

---

¹²⁶ CAMPBELL, R. *Potřebuji tvou lásku*, s. 70.

necítí bezpečný a není si jist, že je milován. Proto vzhlíží k dítěti jako ke zdroji nové sebedůvěry, potěšení a lásky.¹²⁷

Nejohroženější je dítě v případech, když se rodič necítí dobře ať už po fyzické či psychické stránce. V těchto situacích rodič nejvíce očekává podporu svého potomka. Proto by rodiče neměli dopustit, aby je dítě citově živilo a měli by pečovat nejen o své duševní a fyzické zdraví, ale i o zdraví a správný vývoj svého potomka.

5.1 Výchovné postoje rodičů

Styl výchovy a přístup rodičů, vychovatelů i učitelů rozhodujícím způsobem přispívá k utváření sociálního a emocionálního klimatu v rodině, tím působí na dítě. Výchovné postoje se dnes dětem tvoří ve složitém vývojovém procesu, souvisejícím s celým vývojem osobnosti rodiče – vychovatele.

Každý styl výchovy v extrémním vnímání a projevování může mít katastrofální následky. Ať budeme mluvit o zavrhování dítěte, lhostejnosti k němu a celkově o zanedbávající výchově nebo naopak o výchově rozmazlující, hyperaktivní, perfekcionistické, protekční.

O některých výchovných přístupech se zmíním na následujících řádcích.

5.2.1 Výchova zavrhuující

Nejčastěji se s ní setkáme ve skryté formě v případech, kdy dítě už jen svou existencí, připomíná rodičům nebo jednomu z nich nějaký životní nezdár, hluboké zklamání, otřes či jinou životní nepříjemnost (nechtěné děti, děti neprovdaných

---

¹²⁷ CAMPBELL, R. *Potřebuji tvou lásku*, s. 71.

matek,...), nebo když pro své tělesné či duševní nedostatky nesplňuje očekávání a rigidně pojaté ideály rodičů.¹²⁸

V důsledku tohoto výchovného postoje bývá zavrhlé dítě trestáno, omezováno, utlačováno častěji než jiné děti – chtěné stejnými rodiči. Ať už vědomě nebo nevědomě. Dítě se pak ocitá v postoji protestu a vzdoru nebo se utíká do pasivity a rezignace.

U tohoto stylu výchovy může nastat až k odebrání dítěte z vlastní péče, s přihlédnutím na jeho dobro. Zavrhuje výchova může vést až k týrání. Děti z rodin, kde probíhá tato výchova mají větší sklony k patologickému chování. Jejich společensky neuznatelné chování bývá často voláním o pomoc a o zájem. Snaží si pomocí různých metod zvednout sebevědomí a najít někoho, kdo by je měl rád. Bohužel díky rodičům mají zkreslené představy o chování lidí a projevování náklonnosti, proto nám mohou často připomínat slony v porcelánu. Podvědomě jsou pak přiřazovány k lidem, kteří na vyžadovanou pomoc počkají.

Náprava zavrhuje stylu výchovy je velmi obtížná. Nemůžeme někomu určovat a poroučet koho má mít rád. Zde je nutná spolupráce rodičů, kteří by měli pracovat na sobě samých. Doporučuje se v těchto případech terapie a to jak rodinná tak i individuální.¹²⁹

5.2.2 Výchova zanedbávající

Se podobně jako výchova zavrhuje projevuje spíše ve skryté podobě. Míra zanedbávání bývá v rozsahu od lehkého a výběrového (jedná se jen o některé vývojové potřeby dítěte) až po velmi hrubého a celkového. Ohroženější mohou být děti ze sociálně slabších rodin, rodin přistěhovalců nebo rodin nigramotných rodičů. Není však podmínkou, že děti ze sociálně slabých poměrů musí být zanedbávány. „Zřídka jsou dnes děti v rodině přetěžovány nadměrnými úkoly, častěji pak bývají ponechávány samy v sobě. Zvykají si na volný život, školu

¹²⁸ Srov. MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina*, s. 61.

¹²⁹ Srov. Tamtéž, s.61.

přijímají nejvýš jako nutné zlo, jemuž hledí pokud možno uniknout.“¹³⁰ Nevytvoří si vědomí o povinnostech, díky špatnému přístupu rodičů, kteří před povinností výkonu role rodičů také utíkají. Děti žijí ve společnosti rodičů, kteří mívají často problémy s uznáváním společenských norem.

Někdy může pomoci dozor nebo dočasné odebrání dětí z péče rodičů, ti pak mají možnost vyřešit tíživé životní situace. Děti odebrány z těchto rodin se většinou velmi dobře adaptují. Pokud dostanou možnost vidět dobrý vzor v dospělém, jejich chování a přístup k povinnostem se může zásadně změnit.

5.2.3 Výchova rozmazlující

Jedná se o první styl výchovy, který můžeme označit za kladný. Přesto však může vývoj dítěte značně ohrozit.

„Rodiče na dítěti až nezdravě citově lpějí, zbožňují je, jsou nadšeni každým jeho přirozeným projevem.“¹³¹ V případě rozmazlujícího výchovného přístupu si rodiče přejí, aby jejich dítě bylo stále tak roztomile dětské a mělo vše, co potřebuje a chce. Největším zádrhelem tohoto typu výchovy je neumožnění dítěti dozrát v dospělého. Rozmazlené dítě se stává obětí svých rodičů, kdy není v pozdějším věku života, schopno být naprosto soběstačné.

Rodiče u dítěte zcela samozřejmě brzy ztrácejí svou autoritu. Na druhé straně nejsou schopni mu poskytnout dostatek jistoty a sebedůvěry pro soužití s ostatními dospělými lidmi.

---

¹³⁰ MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina*, s.61.

¹³¹ Tamtéž, s. 62.

5.2.4 Výchova příliš úzkostná a příliš projektivní

I při této výchově rodič na dítěti až nezdravě lpí. Tentokrát je k tomu vede obava o dítě, aby se mu nic nestalo. Rodiče své dítě příliš ochraňují, brání mu v činnostech, které se jim zdají být nebezpečné, zbavují děti vlastní iniciativy a neerotizují je neustálým omezováním jejich aktivit. Dítě se tak ocitá v neustálé frustraci z nedostatku základní psychické potřeby aktivity, volnosti a poznávání a stimulace získávané vlastní iniciativou.

Dítě samo se pak snaží na základě svého temperamentu z těchto situací uniknout, či je jinak překonat, většinou dvěma způsoby. Prvním protestem, proti péči rodičů bývá aktivní až agresivní chování vůči rodičům. Dítě si vyhledává různé party, utíká k zakázaným činnostem mimo dosah a dozor rodičů. Tyto děti se často stávají součástí skupiny agresorů, kteří šikanují děti ve svém okolí.

Druhý způsob protestu se projevuje pravým opakem. Jedná se o děti napohled velmi klidné a hodné. Problémy se u nich začínají projevovat ve středním a starším školním věku, kdy mají velký problém se začleněním do skupiny. Nezřídká se stávají obětními beránky agresorů.¹³²

5.2.5 Výchova s přepjatou snahou o dokonalost dítěte

V tomto stylu výchovy rodiče usilují o dokonalost svého dítěte nejlépe ve všem nebo alespoň v těch oblastech, které oni považují za obzvlášť důležité a prospěšné. Vidina úspěchu jejich potomka, jim zcela brání racionálnímu zvážení možností dítěte. Rodiče často přenášejí na dítě touhy, které se jim jejich vlastní vinou nepodařilo zrealizovat. Při prozkoumání rodinné anamnézy zjistíme, že se

---

¹³² Srov. MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina*. s. 62- 63.

často jedná o patologii třetí generace, kdy se jeden z rodičů v minulosti ocitl ve stejné situaci jako jejich dítě teď.¹³³

5.2.5 Výchova protekční

„Rodiče se rovněž snaží, aby dítě dosáhlo těchto hodnot, jež pokládají pro život za výhodné a významné. Záleží jim však na těchto hodnotách, a nikoli na způsobu, jakým se jich dosáhne.“¹³⁴ Nechtějí tedy dokonalé dítě, ale aby došlo tam, kde ho mít chtějí a to jakýmkoliv způsobem.

Upravují dítěti cestu, odstraňují překážky a vyžadují, aby všichni kolem nich sdíleli stejný pohled na věc. Demokratická představa o stejných povinnostech a právech jim je zcela cizí, hlavně jde-li o jimi vytyčený cíl pro jejich dítě.

S tímto výchovným přístupem se můžeme setkat u starších rodičů, kteří mají pocit, že díky svému věku nestihnou dítě připravit na život. Dalším typem rodičů mohou být rodiče postižených dětí, ti si tak kompenzují svou úzkost a pocity viny.¹³⁵

5.3 Způsob výchovy v rodině – zaměřeno na devět polí

Klíčovými momenty ve způsobu výchovy dětí bývá emoční vztah dospělého k dítěti a způsob výchovného řízení zvolený dospělým. Přitom se oba dva vztahy (emoční a forma řízení) vzájemně ovlivňují. Tedy emoční vztah pravděpodobně ovlivňuje formu řízení, ale také naopak forma řízení, když se dostane do krajních poloh, ovlivňuje emoční vztah. „Extrémně silné i extrémně slabé řízení je spjato

---

¹³³ Srov. MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina*, s. 63.

¹³⁴ Tamtéž, s. 63.

¹³⁵ Srov. Tamtéž, s. 65.

se zápornějším emočním vztahem rodičů k dítěti, kdežto střední řízení souvisí s kladným emočním vztahem.¹³⁶

Emoční vztah rodiče a dítěte se společně s formou řízení projevuje v dalších momentech např. ve způsobu komunikace, způsobu realizování společných činností, volba výchovných prostředků (zda převažují tresty, odměny nebo povzbuzování), v neposlední řadě i způsob reakcí dítěte na dospělého. V emočním vztahu se odráží nejen vztah rodiče a dětí, ale i vztah člověka k člověku.

5.3.1 Čím je determinován způsob výchovy v rodině

Způsoby výchovy v rodině jsou ovlivňovány mnoha body, ty lze uspořádat přibližně do šesti skupin:

- „1.) vlastnosti a zkušenosti rodičů a dalších vychovávajících osob,
- 2.) vzájemné interakce mezi otcem, matkou a dalšími osobami,
- 3.) vlastnosti a zkušenosti vychovávaných dětí, jejich chování a působení na dospělé,
- 4.) interakce mezi vychovávanými dětmi,
- 5.) události a změny v podmínkách ve vývoji rodiny a nejbližšího prostředí,
- 6.) širší socio-kulturní podmínky a změny v nich.“¹³⁷

Nezralí rodiče, rodiče vysoce labilní, rodiče s nepřiměřeným sebevědomím, i ti, co jsou nespokojeni s rodičovskou rolí, rodiče vysoce agresivní nebo naopak pasivní a závislí mají sklon přistoupit na krajně nepříznivé formy výchovy.

Další faktory, které ovlivňují formu výchovy jsou např. temperament, inteligence a kulturnost rodičů, s ní bývá většinou spojen kladný emoční vztah. V případě rodičů choleriků, kteří často vyvolávají konflikty, bývá vztah k dětem spíše emočně záporný. V rodině totiž nejsou děti jen pasivním objektem výchovného působení, ale svými vlastnostmi a chováním ovlivňují dospělé i jejich výchovné působení.

---

¹³⁶ ČÁP, J., ČECHOVÁ, V., BOSCHEK, P. *Dotazník stylů výchovy pro děti od 8 do 12 let*, s. 7.

¹³⁷ Tamtéž, s. 8.

Způsob výchovy v rodině se může značně měnit s vývojem rodiny, rodičů a rodinné situace. Např. mladí rodiče byli ještě nezkušení, někteří z nich byli i nezralí pro roli rodiče, však v průběhu dozráli a situace ovlivňující výchovu se značně zlepšila. Ke změně může dojít během výchovy prvorozeného potomka nebo až s příchodem dalšího dítěte, to sice může zkomplikovat vztahy mezi prvorozeným a druhorozeným dítětem.¹³⁸

5.4 Model devíti polí stylu výchovy

V modelu devíti polí použili ve výzkumu čtyři komponenty výchovy, jsou to: kladný, záporný, komponent požadavků a volnosti. Při vytváření modelu devíti výchovných polí, je lze použít buď jednotlivě nebo v kombinacích.

- 1.) „Syntézou kladného a záporného komponentu výchovy jednoho z rodičů získáme emoční vztah daného rodiče k dítěti.
- 2.) Syntézou komponentů požadavků a volnosti, získáme výchovné řízení rodiče.
- 3.) Syntézou rodičova emočního vztahu k dítěti a výchovného řízení docházíme k rodičově způsobu výchovy.
- 4.) Syntéza emočního vztahu obou rodičů k dítěti nás dovede k emočnímu vztahu k dítěti v rodině jako celku.
- 5.) Syntéza výchovného řízení obou rodičů vede k výchovnému řízení v rodině jako celku.
- 6.) Výchovný styl rodiny jako celku, je syntézou emočního vztahu a výchovného řízení v rodině jako celku, popřípadě syntézou výchovného stylu obou rodičů.“¹³⁹

---

¹³⁸ Srov. ČÁP, J., ČECHOVÁ, V., BOSCHEK, P. *Dotazník stylů výchovy pro děti od 8 do 12 let*, s. 10.

¹³⁹ Tamtéž, s. 15.

Je důležité zdůraznit, že silným řízením jednoho z rodičů se slabým řízením druhého rodiče, nezískáme příznivé střední řízení výchovy, ale pesimální rozporné řízení v rodině.

Model devíti polí není vyčerpávajícím modelem způsobů výchovy v rodině. Je důležité přihlížet k sledu kroků, které ovlivňují výchovu. Ty můžeme vyjádřit v různých stupních obecnosti.

- 1.) „Chování a prožívání rodiče a dítěte v jednotlivé situaci, jak ji pozorujeme nebo jak o ní dítě referuje.
- 2.) Zobecnění takových situací a interakcí určitého druhu.
- 3.) Jednotlivé komponenty výchovy: otcův kladný, záporný, požadavků, volnosti, podobně se zaměříme i na komponenty matky.
- 4.) Komplexní charakteristiky výchovy v rodině: emoční vztah k dítěti, výchovné řízení.
- 5.) Syntetické formy výchovy: zařazení do jednoho z devíti polí schématu.“¹⁴⁰

5.4.1 Charakteristika jednotlivých polí modelu stylů výchovy v rodině

V poslední části své práce se budu zabývat charakteristikou jednotlivých polí modelu stylů výchovy v rodině. Zmíním se, které výchovné pole působí na vývoj dítěte, s jakými problémy se dítě díky výchově může během svého života potýkat. Vždy je však nutné přihlídnout ke výše uvedeným bodům, které výchovu ovlivňují.

Pro **první pole** je charakterický záporný emoční vztah k dítěti v rodině jako celku. Tedy záporný emoční vztah minimálně od jednoho z rodičů, což vytváří v rodině nepříznivé emoční klima. Rodiče nebo rodič kladou přísné příkazy

---

¹⁴⁰ ČÁP, J., ČECHOVÁ, V., BOSCHEK, P. *Dotazník stylů výchovy pro děti od 8 do 12 let*, s. 15-16.

a zákazy, nadále vyžaduje jejich bezpodmínečné plnění, při neposlušnosti dítěte následuje vyhrožování a přísné tresty. Naopak dobré výsledky jak ve škole tak i v chování se bere za samozřejmé, ale rodiče dítě nikdy nepochválí. Rodiče působí velmi negativně, neustále dítěti vše zpochybňují, upozorňují jen na jeho špatné vlastnosti, čímž mu neumožní růst zdravého sebevědomí. Jejich dítě má později problém s uplatněním ve společnosti, jakoby neznalo svoji cenu.¹⁴¹

Ve **druhém poli** se setkáme také se záporným emočním vztahem, ale na rozdíl od prvního pole, rodiče působí slabým výchovným řízením. Do popředí výchovy se dere nezáměr o dítě, lhostejnost k němu a úplná absence kladných emocí a empatie. Rodiče od dítěte neočekávají dobré výsledky, ani ve škole ani v zájmových činnostech. To si pak i samo na sebe neklade vyšší nároky, nechce dosáhnout určených cílů a vzdává vše s prvním nezdarem.

Při tomto stylu výchovy zcela chybí komunikace rodiče a dítěte. Rodiče se raději věnují svému zaměstnání, koníčkům nebo jen pasivnímu odpočinku.

Dítě pak domov, podobně jako v případě prvního a třetího pole, charakterizuje jako místo neradostné, bez pohody, v některých případech jako místo plné konfliktů a nedorozumění. Někdy děti pojmenují jednoho z rodičů jako narušitele domácí pohody. Pokud se rodina rozhodne podniknout nějakou činnost společně, bývá většinou plná napětí, konfliktů a pocitu nucenosti.¹⁴²

Třetí pole charakterizuje také záporný vztah rodičů k dítěti kombinovaný s rozporným řízením. Při němž se kombinují momenty přísného řízení s momenty lhostejnosti. Požadavky jsou na dítě sice kladeny, ale neprobíhá důsledná kontrola. V mnoha případech jeden z rodičů používá silné řízení, zatímco druhý se jej snaží slabým řízením zmírnit, popřípadě se často snaží dítě ochránit před přísným rodičem. To se projevuje na dětech nesevědomitostí, nevytrvalostí,

---

¹⁴¹ Srov. ČÁP, J., ČECHOVÁ, V., BOSCHEK, P. *Dotazník stylů výchovy pro děti od 8 do 12 let.* s. 17 – 18.

¹⁴² Srov. Tamtéž, s. 18.

labilitou a dalšími nepříznivými vlastnostmi. Dítě silně postrádá kladné emoční projevy od rodiče, dále porozumění, naslouchání a ochotu mu pomoci.¹⁴³

Společně se čtvrtým, pátým, šestým, sedmým a osmým se vyznačuje kladným až extrémně kladným emočním vztahem rodičů k dítěti, kdy ani jeden z rodičů neprojevuje záporný emoční vztah.

Ve **čtvrtém poli** se kombinuje kladný emoční vztah rodičů se silným výchovným řízením. Tento model výchovy se v naší populaci vyskytuje zřídka. Přitom děti popisují své rodiče jako přísné a zároveň laskavé. Rodič se stává pro dítě nejen přirozenou autoritou, ale zároveň i blízkým člověkem, s porozuměním i ochotou pomáhat. Během tohoto stylu výchovy rodiče kladou poměrně vysoké nároky, ty však taktní formou kontrolují. Dítě pak přijímá obojí jako samozřejmost, identifikuje se s rodiči a přijímá za své jejich požadavky.¹⁴⁴

Pro **páté pole** je charakteristický kladný nebo extrémně kladný emoční vztah k dítěti se středně silným řízením. Jedná se o styl výchovy, který děti i mladiství vnímají jako velmi příznivý. Čemuž nasvědčují i údaje o svědomitosti, vytrvalosti, stabilitě a dalších pozitivních vlastnostech osobnosti. Můžeme tedy říct, že se jedná o optimální výchovný styl. Vztahy rodičů a dětí v takové rodině jsou přátelské, srdečné a demokratické. Často společně podnikají různé činnosti, které přinášejí radost.

Rodiče nepoužívají přísných trestů. Rodiče občas vysloví nesouhlas s chováním dospívajících dětí, ale děje se to taktní formou, kdy děti považují své rodiče za svůj vzor a kamarády.¹⁴⁵

Šesté pole můžeme popsat jako styl výchovy s kladným emočním vztahem k dětem a zároveň se slabým řízením, které představuje laskavou a liberální výchovu. Při ní rodiče nekladou přiměřené požadavky, popřípadě se důsledně

---

¹⁴³ Srov. ČÁP, J., ČECHOVÁ, V., BOSCHEK, P. *Dotazník stylů výchovy pro děti od 8 do 12 let*, s. 19.

¹⁴⁴ Srov. Tamtéž, s. 20.

¹⁴⁵ Srov. Tamtéž, s. 20.

nekontroluje jejich plnění. I v tomto poli mladiství berou rodiče jako kamarády, zvláště pak ve vztahu matky a dcery.

S tímto polem se můžeme častěji setkat u rodičů nemocného dítěte a také v rodinách, kde jsou rodiče umělci s bohémským stylem života.

Při špatném výkonu nebo porušení dohody, rodiče dětem jen domluví k nápravě se spokojí se slibem. Občas rodiče podléhají požadavkům dítěte, někdy pak rodiče svalují vinu na ostatní. Mají tendence vytvářet dítěti tzv. skleníkové podmínky, kdy mu odstraňují veškeré překážky.

Děti nemají velké tendence klást si náročné cíle a při prvním nezdaru je většinou vzdávají. Oplývají nižším sehdnocením. Přesto se šesté pole ukazuje jako relativně příznivé pro vývoj chlapců nikoli však pro dobrý vývoj dívek.¹⁴⁶

Sedmé pole vyjadřuje výchovu s nepříznivým rozporným řízením, jeho nedostatky jsou relativně vyváženy až extrémně kladným emočním vztahem rodičů k dítěti. Některé děti označují výchovný přístup rodičů jako laskavě přísný, jiní vnímají spíše volnost danou rodiči. Přesto styl výchovy sedmého pole řadí spíše mezi lepší průměr. Přičemž záleží v jednotlivých případech na tom, který z rodičů měl na dítě silnější vliv a jak působily ostatní podmínky na vývoj osobnosti dítěte.¹⁴⁷

Osmé pole charakterizuje extrémně kladným emočním vztahem v rodině k dítěti a slabým výchovným řízením. I osmé pole řadíme mezi velmi příznivé styly výchovy.

Tento styl výchovy se slabým řízením překvapil. Děti takto vychovávané se vyznačují neočekávaně značnou svědomitostí, vytrvalostí a stabilitou. To vše na základě extrémně kladného vztahu alespoň jednoho z rodičů, kdy patrně došlo k tak velké míře identifikace dítěte s rodičem, i s jeho požadavky a hodnotami. Dítě pak samo bez opakovaných přísných příkazů a zákazů plní své povinnosti

---

¹⁴⁶ Srov. ČÁP, J., ČECHOVÁ, V., BOSCHEK, P. *Dotazník stylů výchovy pro děti od 8 do 12 let*, s. 20.

¹⁴⁷ Srov. Tamtéž, s. 20 – 21.

a bez problémů dodržuje normy chování. Není mu to na obtíž a moudří rodiče veškeré dění s potěšením akceptují a téměř nemusí zasahovat.¹⁴⁸

Deváté pole vymezujeme záporně – kladným emočním vztahem v rodině k dítěti. Zde děti vnímají jednoho z rodičů jako záporného a druhého naopak jako extrémně kladného.

V devátém poli může často dojít ke koalici v rodině. Dítě vnímá pozitivně jen toho z rodičů, se kterým se mu podařilo vytvořit koalici a se kterým si více rozumí, zatím druhý rodič je vzat na nemilost a dítě na něm ve většině případů nevidí nic kladného.

Jako je šesté pole příznivější pro vývoj chlapců, výchova podle devátého pole působí větší mírou kladně na následný vývoj dívek.¹⁴⁹

Závěrem charakteristik jednotlivých devíti polí modelu stylů výchovy je nutné připomenout nezbytnost upřesnění, individualizování v rámci jednotlivých polí. Zároveň dále záleží na tom, zda se záporný emoční vztah projevuje u obou rodičů či jen u jednoho, dále zda jde o vztah extrémně záporný nebo jen středně záporný, jestli jde o slabé výchovné řízení obou rodičů nebo jen jednoho z nich, zatímco druhý se projevuje řízením středním, nebo volí hranice mezi slabým silným řízením.

Způsob výchovy v rodině je jen jednou z působících podmínek na vývoj dítěte. Ten je dále ovlivňován i mnoha dalšími podmínkami a to v řadě případů vede k vývoji osobnosti. Styl výchovy v rodině není výsledkem jednostranného působení dospělých na dítě, ale zahrnuje i působení dětského chování na rodiče.¹⁵⁰

---

¹⁴⁸ Srov. ČÁP, J., ČECHOVÁ, V., BOSCHEK, P. *Dotazník stylů výchovy pro děti od 8 do 12 let*, s. 21.

¹⁴⁹ Srov. Tamtéž, s. 21.

¹⁵⁰ Srov. Tamtéž, s. 21 – 22.

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo obecné zmapování problematiky vlivu rodiny na dítě. Pro lepší přehled jsem práci rozdělila do pěti kapitol. První kapitolu vnímám jako úvodní s vymezením pojmu rodiny, její funkce a typy. V závěrečné části první kapitoly můžeme porovnat charakteristiku několika vybraných typů rodin, jejichž výchovný přístup může negativně ovlivnit vývoj dítěte.

Stěžejní část této práce je popsána ve třech následujících kapitolách. Zde jsem chtěla poukázat na rozdílnost tří základních typů rodin: Úplná, neúplná a doplněná.

V rodině úplné by mělo mít dítě nejlepší možnost stát se plně vybavené pro svůj samostatný život. Předpokládá se, že by zde neměl být výrazně ohrožen zdravý duševní i fyzický vývoj jedince. I přes společné soužití otce s matkou a dítětem v jedné domácnosti, zde můžeme najít několik významných vlivů, které mohou dítě negativně ovlivnit. Vzpomeňme na typy otcovství, kdy záleží na osobnosti otce, jakým způsobem dokáže působit jako autorita na svou dceru nebo syna. Špatný přístup otce i matky může velmi ztížit samostatný život jejich potomků.

Velký počet dětí dnes vyrůstá v neúplných rodinách. Zde právě chybí jeden z rodičů a s ním i zástupce mužského nebo ženského světa. V případě úmrtí rodiče, hraje klíčovou roli věk dítěte. V některém vývojovém období se dítě se ztrátou rodiče vyrovnává lépe, vždy však vše závisí na osobnosti dítěte a rodinném prostředí. Velkým zásahem ovlivňujícím vývoj dítěte je beze sporu rozvod rodičů. Dítě zde přichází o pevnou jistotu ideálního soužití muže a ženy, tedy otce a matky. V tomto případě hodně záleží na schopnosti komunikace mezi rozvádějícími se rodiči.

Celkově vzato patří vývoj a výchova dětí vyrůstajících v neúplné rodině k nejvíce ohroženým. Nejen, že jim schází jeden ze dvou vzorů, bývají vystaveni častým neshodám mezi rozvedenými rodiči. Neméně závažný je i nový styl rodinného života, ve kterém často jeden z rodičů nemá již tolik času věnovat svému dítěti, díky pracovnímu nasazení z důvodu uživení rodiny. Pak nechtěně

zanedbává výchovu. V případě úmrtí rodiče hodně záleží na tom, jakým způsobem se s touto situací - smrtí partnera, vyrovná žijící rodič. Zde hrozí nezdravé připoutání se k dítěti, což dítě později velice svazuje a omezuje.

Velkým krokem do neznáma může být příchod nového partnera do rodiny, zde počítáme s rozdílem, zda-li partner či partnerka přichází sám / sama nebo se svými dětmi. Příchodem nového nevlastního otce či matky, se zdánlivě vyřeší chybějící vzor pro dítě. Vše se nadále odvíjí od vztahu dítěte s novým rodičem a zároveň i od vztahu všech členů nové doplněné rodiny. V nejlepším případě mohou noví rodiče vytvořit podpůrnější a zdravější rodinné prostředí, než bylo to původní. V opačném případě vzniká krizová situace, ve které si dítě a nový rodič nemohou najít cestu k sobě. Tím se ocitá v tlaku jak dítě jeho biologický rodič, který se potýká mezi láskou k dítěti a zároveň i k novému partnerovi. Výchovné působení rodičů je v tomto případě velmi obtížné a často se díky nespolupráci dítěte zcela míjí účinkem. Tyto děti mívají většinou sklony k patologickému chování.

Poslední kapitola mé diplomové práce se zaměřuje na styly výchovy. Zde je jasně vidět, že klíčovou roli ve vlivu na dítě hraje přístup obou rodičů k dítěti. Tedy i dítě žijící v neúplné rodině pod správným přístupem rodiče, se může stát vyrovnanějším a samostatnějším dospělým, než dítě z úplné rodiny.

Co říci na úplný závěr, snad jen to, že i přes stále silnější vliv médií na osobnost člověka tedy i dítěte, přetrvává velký význam rodiny. Ta má stále největší možnost, hlavně v útlém dětství, dítě formovat a působit na něj. Vzájemné chování rodičů spojené s jejich vzájemnou komunikací dává dítěti jasné impulsy o chování lidí. Předávání základních společenských norem a tradic zůstává z velké části v rukou rodiny. Při výchově vždy záleží na jedinečnosti přístupu rodiče k dítěti, každý z nás je originál a potřebuje svůj vlastní styl přístupu. Vždy je důležité vzít v úvahu i vliv prostředí na dítě.

Seznam literatury

- ANTIER, E. *Dítě toho druhého*. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7178-946-1.
- ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4.
- BARTKO, D. *Moderní psycho/hygiena*. Praha : Panorama, 1980. Druhé vydání. ISBN 11-106-80-02/9.
- BRIERLEY, J. *7 prvních let života rozhoduje*. Praha : Portál, 1996. Vydání první. ISBN 80-7178-109-6.
- CAMPBELL, R. *Potřebuji tvou lásku*. Praha : Návrat, 1992. Vydání první. ISBN 80-85495-11-2.
- CAMPBELL, R. *Hledám svou cestu*. Praha : Návrat, 1993. Vydání první. ISBN 80-85495-22-8.
- CAPPONI, V., NOVÁK, T. *Sám sobě dospělým, dítětem i rodičem*. Praha : Grada, 1993. ISBN 80-7169-017-1.
- CLOUD, H., TOWNSEND, J. *Prosím Tě, mami*. Praha : Návrat domů, 2003. Vydání druhé. ISBN 80-7255-080-2.
- CORNEAU, G. *Anatomie lásky*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-398-6.
- ČÁP, J., ČECHOVÁ, V., BOSCHEK, P. *Dotazník stylů výchovy pro děti od 8 do 12 let*. Praha : Institut pedagogicko – psychologického poradenství ČR, 2000. ISBN nevedeno.
- DELAROCHE, P. *Rodiče, nebojte se říkat ne*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-441-9.
- DUDOVÁ, R., HASRTMANOVÁ, Š. *Sociologické studie- otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha : Sociologický ústav AV ČR. ISBN 978-80-7330-124-8.
- KASÍKOVÁ, H. *Pedagogické otázky současnosti : učební text pro studenty učitelství*. Praha : ISV, 1994. ISBN 80-85866-05-6.
- KLAPILOVÁ, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc : Vydavatelství Univerzity Palackého, 1996. ISBN 80-7067-669-8.

- KOVAŘÍK, J., ŠMOLKA, P. *Současná rodina*. Praha : Print Produkcion, 1996. ISBN 80-7252-031-8.
- LASCH, Ch. *Geborgenheit*. München : Verlag Steinhausen GmbH, 1981. ISBN neuvedeno.
- MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha : Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.
- MATĚJČEK, Z. *Po dobrém nebo po zlém*. Praha : Portál, 2000. Vydání páté. ISBN 80-7178-486-9.
- MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodiče v psychologickém poradenství*. Praha : SPN, 1992. ISBN 80-04-25236-2.
- MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha : Avicenum, 1986. ISBN neuvedeno.
- MATĚJČEK, Z., DYTRZCH, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha : Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-X.
- MOŽNÝ, I. *Česká společnost : nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-624-1.
- PŘADKA, M., KNOTOVÁ, D., FALTÝSKOVÁ, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 1999. ISBN 80-210-1946-8.
- ROGGE, J,-U. *Výchova dětí krok za krokem*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-7367-249-2.
- ROGGE, J,-U. *Rodiče určují hranice*. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7178-990-9.
- ROGGE, J,-U. *Děti potřebují hranice*. Praha : Portál, 1996. ISBN 80-7178-088-X.
- SAUZÉDE, J.-P., SAUZÉDE-LAGARDE, A. *Spokojené soužití v nové rodině*. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-807367-295-9.
- SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-410-8.
- TUČEK, M. a kol. *Česká rodina v transformaci – Stratifikace, dělba rolí a hodnotová orientace*. Praha : SÚAV ČR, 1998. ISBN 80-85856-17-6.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
- VANĚK, A. *Příznaky krize manželské rodiny*. Praha : SPN, 1971. ISBN 80-89115-74-8.

VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. Brno : Print - Typia, 2001.

Vydání druhé. ISBN 80-86384-00-4.

WARSHAK, R. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha : Portál, 1996. ISBN 80-7178-089-8.

YABLONSKY, L. *Otcové a synové*. Praha : Portál, 1995. ISBN 80-7178-075-8.

Abstrakt

MAREČKOVÁ, M. *Vliv rodiny na dítě*. České Budějovice 2008. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce M. Hanáková.

Klíčové pojmy: rodina, úplná rodina, neúplná rodina, doplněná rodina, role matky, role otce, úmrtí rodiče, rozvod, výchovné postoje rodičů, výchovné styly.

Práce se zabývá rodinou. Popisuje jednotlivé typy rodin, jejich klady a zápory. Základně se zmiňují o funkcích rodiny a stručně charakterizují ohrožené rodiny. Druhá kapitola popisuje vliv stylů otcovství a mateřství na vývoj dítěte. Zmiňuje se o možnosti rizik určitých stylů otcovství a mateřství. Další část obsahuje důvody neúplnosti rodiny, jak z důvodu úmrtí jednoho z rodičů tak i z důvodu dnes častějšího, čímž je rozvod rodičů. Zde se zaměřuje na pocity a prožívání těchto situací dětmi. Období rozvodu i péče o dítě je rozdělena do tří etap: před rozvodem, při rozvodu a po rozvodu. Jsou zde zmíněna i rizika plynoucí z výchovy jen jedním rodičem. Předposlední část je věnována doplněné rodině, tedy novým partnerům a partnerkám biologických rodičů dětí. I v této části se práce zaměřuje na vliv nově příchozích do rodiny, na nástrahy, které mohou narušit vztah nejen nově vzniklého páru, ale vztah biologického rodiče a jeho dítěte. Poslední kapitola se zabývá výchovou v rodině a jejími styly, ty jsou rozděleny do devíti polí. Najdeme zde i popis nevhodných projevů rodičovské lásky k dětem. Cílem celé diplomové práce je obecné zmapování problematiky vlivu rodiny na dítě.

Abstract

Family influences to a child

Key words: family, complete family, incomplete family, status of a mother, status of a father, death of a parent, divorce, educational positions of parents, styles of education

The work deals with a family, its different types, functions and influences on a child development. There is characterised an endangered family in the first part, too. Next it describes various parent positions, roles and their risk factors in education. In the third part there is written about the situations, when a family becomes incomplete - because of a parent death or divorce. It is focused on child feelings after the loss of its parent. Today much more couples separate and taking care of children brings a lot of difficult moments. The risks of a single parent upbringing are meant there, too. Next chapter deals with relationships of family members after a step-parent comes into a family. In the last part there is a description of a family education, its styles and risk factors of inappropriate parent's positions.